

**SLOVENSKÝ
NÁRODOPIIS**

ROČNÍK I. 1953

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

I

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA 1953

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied

• Hlavný redaktor Dr. Ján Mjartan
Tajomník redakcie Dr. Ján Podolák

Redakčná rada: Doc. Dr. Rudolf Bednárík, Dr. Michal Karkuš, doc. Dr. Andrej Melicherčík,
Dr. Ján Mjartan, Dr. Ján Podolák.

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

O B S A H

Astachov I. B., Zvyšky marrovskej „teórie“ v rozpracovaní otázok o vzniku umenia — — — — —	3
Podolák J., Národopisná činnosť Muzeálnej slovenskej spoločnosti	23
Kovačevičová S., Ľudový textil v hornom Novohrade — —	53
Mjartan J., Vampírske povery v Zemplíne — — — — —	107
Butkovič Š., Úvod do štúdia soľnobanského čipkárstva — — —	135
Schnek R., Lapanie vtákov v oblasti horného Ipľa — — —	167

DISKUSIE

Ľudová umelecká výroba na Slovensku

Marková M., Príspevok k diskusii o problémoch ľudovej výroby na Slovensku — — — — —	177
Kovačevičová S., Ľudové výtvarné umenie a jeho organizácia na Slovensku — — — — —	179
Kunz L., Nástin dokumentačnej práce v etnografii a folkloristike —	201

ZPRÁVY

Mjartan J., Prvý výskum ľudovej kultúry na družstevnej dedine —	253
Barabášová B., I. folkloristická konferencia v Libliciach — —	261
Kovačevičová S., II. celoslovenská výstava ľudovej tvorivosti v Pre- šove — — — — —	266

RECENZIE A REFERÁTY

Andrej Melicherčík, Jánošíkovská tradícia na Slovensku, Fojtík K. —	270
V. V. Štech, Aleš a Slovensko, Pátková J. — — — — —	278
Slovenské ľudové príslovia, Spilka J. — — — — —	279
Bohuslav Haluzický, Božena Němcová a Slovensko, Podolák J. —	283
Kunz L., Lidový kroj ve Šlapanicích u Brna, Kovačevičová S. —	287
M. Kolpakovova, Kniha o ruském folkloru, Kosová M. — — —	288
Atlas polskich stójow ludowych, Kovačevičová S. — — —	292
Lud. organ. polskiego towarzystwa ludoznawczego, Žatko R. — —	293

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ

LUDOVÝ TEXTIL V HORNOM NOVOHRADE

Oblasť, z ktorej čerpáme textilný materiál, označuje naša literatúra ako novohradskú. Leží v severnom hornatom výbežku Modrokamenského okresu v bývalej župe Novohradskej. Obyvateľstvo horného Novohradu sa koncom XIX. a začiatkom XX. storočia zaoberalo poľnohospodárstvom, ktoré v tomto lesnatom a pahorkatom kraji bolo málo výnosné. Lúky a pastviny viedly ku chovu oviec. Niektoré dediny v tejto dobe chovaly až vyše 4000 oviec pre vlnu, syr, kožušinu. Ženy i muži odchádzali v tejto dobe na sezónne práce do južného Novohradu a severného Maďarska, a to na stavby a na poľnohospodárske práce. Horný Novohrad sa vo svojom hospodárskom i kultúrnom živote vyvíjal pomerne dosť osihotene a pomaly, pretože v celom okrese nebolo ani priemyslu, ani žiadnych rýchlych komunikácií. Až po vybudovaní ciest a zavedení autobusovej dopravy odchádza časť mužov po r. 1945 do priemyslu do Lučenského a Zvolenského okresu.

V XIX. a začiatkom XX. storočia novohradskí maloroľníci ťažko zápasili s poľnohospodárskou konkurenciou tamojších veľkostatkárov, ktorí vlastnili najlepšie oráčiny, pašienky, lúky a lesy. Svoje polia obrábali pritom primitívnymi nástrojmi na rozdiel od veľkostatkárov, ktorí obrábali svoje polia už poľnohospodárskymi strojmi. Hoci ovocinárstvo a včelárstvo malo prírodné podmienky, nerozvíjalo sa vo väčšej miere, len pre domácu potrebu. Klimatické podmienky a pôda určovali aj pestovanie konopí, ktoré sa urodia v celom Novohrade, kým ľan sa sial len na najsevernejšom výbežku okresu (Stará Huta). Zatiaľ čo sa muži venovali poľnohospodárstvu a salašníctvu, ženy sa zaoberali väčšinou hospodárskymi prácami okolo domu a spracovaním konopí a vlny na textílie a odev.

*

V odevu a textile je táto oblasť od konca XIX. a začiatku XX. storočia charakterizovaná v ženskom odevu nosením klinového rubáša, súkennými i plátennými sukňami, krátkymi kožuškami, pletenými pásmi a účesom „na kitu“.

Mužský odev sa až na malé strihové obmeny shodoval s detvianskym mužským odevom. V lete sa tu nosily gate, v zime súkenné nohavice, krátke košeľe, krátke kožušky, kabanice, haleny, „bundy“, peleríny a malé klobúčiky. Muži i ženy nosili krpce, kapce a pletené papuče-kopýtce. Textilie sú charakterizované ripsovými, saténovými a preberanými prietkami, komponovanými do pruhov, neskoršie do kvetov, a vkladaním paličkovanej čipky konturovanej mriežkou.

Prieskum v obciach Príboj, Senné, Dolná a Horná Strehová však ukazuje, že takýto odev sa nosil ešte začiatkom druhej polovice XIX. storočia aj v južnom Novohrade.

Maďarská odborná literatúra dokladá tieto odevné formy nielen z XX. storočia, ale i v storočí XIX. a XVIII., a to na území väčšom ako je dnešný Novohrad. O type klinového rubáša, pod menom „pendel“ píše Kresz Mária v časopise *Ethnographia-Népélet* takto: Pendelom menujú Palóci tú časť ženského odevu, ktorá nahradzuje košeľu i spodnú sukňu. Spodná časť pendela sa skladá z dvoch pól plátna rozšírených dvoma klinmi, úsporne vystrihnutými z jednej šírky plátna. Tento odev pod menom „pendel“ poznajú v Maďarsku palócke dediny podľa autorky v župe Hevešskej a Novohradskej.¹ Práve tak aj Palotay Gertrúd v štúdiu *Egy nógrádmegyei palóc falu ruházata* píše o klinovom pendeli ako o hlavnej spodnej odevnej forme u Palócov v Novohrade.² Györffy v časopise *Ethnographia-Népélet*³ popisuje oblek chudobných Kumánov v Maďarsku podľa kroniky z XVIII. stor. takto: Chlupská košeľa bola plátenná a veľmi krátka, takže prsia a chrbát boli holé. V lete nosili široké plátenné gate, na ktoré si v zime obliekali súkenné nohavice. Nohavice pridržieval široký remeň. Za chladna na oplecku a košeli nosili ženy i muži na chrbte prehodenú kožu z barana. V zime vrchným odevom mužov boli šuby bez rukávov — „bundy“ z bielej ovčej kože. Všeobecnou obuvou chlapov boli krpce. Kumánske ženy nosily v lete biely plátenný odev, a to: oplecko, spodnú sukňu-pendlík a vrchnú sukňu. Nosila sa aj zelená súkenná sukňa, na spodnom okraji podšitá červeným súknom. Táto sukňa sa upínala, takže podšitie bolo viditeľné. Za dažďa sa táto sukňa prehadzovala cez hlavu. Zásterka bola zo súkna alebo plátna. Ženy chodily väčšinou bosé. V nedeľu si mladšie ženy obúvaly červené čižmy, staršie čierne. Napokon Györffy dokladá, že niektoré z týchto foriem pretrvávajú v oblečení v Sedmohradsku a Kalotaszegu. O kožušinových „bundách“, ktoré na Slovensku nachádzame v Očovej a v Novo-

¹ Kresz M., *Adalékok a palóc pendely szabásához*, *Ethnographia-Népélet*, 1947, 249—252.

² Palotay G., *Egy Nógrádmegyei palóc falu ruházata*, *Ethnographia-Népélet*, 1930, 137 a ďalej.

³ Györffy I., *A nagykún viselet a XVIII. században*, *Ethnographia-Népélet*, 1937, 114—139, 362—371.

hrade, maďarská literatúra sa zmieňuje na viacerých miestach. Podľa historických dokladov uverejnených J. B a l o g h o v o u v časopise Ethnographia-Népélet, „bundy“, šuby alebo peleríny boli dlhé plášte s rukávami alebo bez rukávov, podšité kožušinou. Prvá poznámka o tomto odevu sa zjavuje podľa Magyar oklevélszótár r. 1290.⁴ Od tohto času sa o šubách v archívoch objavujú veľmi časté zmienky. Podľa týchto písomných dokladov výzdoba a materiál šuby závisely od triednej či stavovskej príslušnosti nositeľovej. Najjednoduchšie šuby z barančiny nosil ľud. Nižšia šľachta sa obliekala do súkenných šúb, podšitých lišacou kožušinou. Vyššia šľachta mala šuby z kún, dvorani z krčkov, kráľovia nosili šuby z brokátu a hodvábu podšité hermelínom.

Podľa týchto dokladov, ako aj z výsledkov výskumu v Novohrade, možno usudzovať, že opísaný typ oblečenia bol v minulosti rozšírený na väčšom území ako je horný Novohrad.⁵ Pokiaľ podľa ústnych a písomných správ o tomto odevu možno tvrdiť, tento súkenný a plátenný odev už začiatkom XIX. storočia ustúpil v maďarskej nížine na základe vyspelejších hospodárskych a sociálnych pomerov odevu s kosičkou, širokými sukňami a vizitkou. Začiatkom XX. storočia v tejto oblasti aj tento typ odevu ustupuje blúzovému obleku.⁶ Na terénnom výskume r. 1950 sa zistilo, že na rovinnej časti Novohradu plátenný a súkenný odev ustúpil odevu s kosičkou až v druhej polovici XIX. storočia a blúzovému oblečeniu začiatkom XX. storočia. V hornom Novohrade, kde boli menej vyvinuté hospodárske a sociálne pomery, zámena plátenného a súkenného odevu za odev s kosičkou nastala neskoršie — začiatkom XX. storočia — a zámena za oblečenie blúzové až koncom prvej ČSR a za tzv. Slovenského štátu. Ak na základe Györffyho ďalších údajov sledujeme tento typ oblečenia (rubáš s klinmi, rukávce, zelenú sukňu, gate, krátku košeľu) v rozpätí pol druhého storočia, môžeme konštatovať, že na nížine, kde mohli byť vyvinutejšie hospodárske a sociálne podmienky, tento typ odkladali skôr ako v hornatej časti Novohradu. Treba však konštatovať, že tento typ oblečenia odložila najprv mladšia generácia, ktorá odchádzala na sezónne práce a bola nositeľkou vývinu v odevu tohto kraja.

Po r. 1918 horný Novohrad stratil hospodárske a pracovné spojenie s dolným Novohradom a severným Maďarskom a nadviazal čulejší styk s oblasťou lučenskou a zvolenskou. S týmito oblasťami mal horný Novohrad aj prv styky, a to cez svojich lazníkov a cez administratívne a obchodné centrá (Detva, Lučenec, Divín). Po r. 1918 začali toto spojenie preberať nové administratívne

⁴ B a l o g h J., *Mátyás-kori, illetve későközépkori hagyományok továbbélése műveltségünkben*, Ethnographia-Népélet, 1948, str. 13—28.

⁵ Výskum Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied r. 1950 na území Modrokamského okresu v týchto dedinách: Lešť, Turie Pole, H. D. Tisovník, Priboj, Senné, Červeňany, Šula, Horná a Dolná Strehová, V. Lôm.

⁶ P a l o t a y G., *Egy nógrádmegyei palócjalú ruházata*, 137 a ďalej.

celky a hlavne robotníci, ktorí pracovali vedno so Slatinčanmi, Detvanmi a inými na stavbách a v priemysle. Toto nové hospodárske gravitovanie po r. 1918 zanechalo stopu aj v obliekaní a výzdobe textílií. Postupne do ženského odevu začaly priberať jednotlivé prvky vlastné odevu ábelovskému a detvianskemu (vyšívanie koncov kosičiek, káпку namiesto čepca s kitou, vytkávanú stánku, látkový pás, krátky pručlík, vyšívanie krivou ihlou). Tieto obmeny pritom zasiahly hlbšie ženský odev a textil v Hornom a Dolnom Tisovníku ako v Lešti a Turom Poli, kde sa ženský odev vyvíjal skôr v oblasti starého plátenného a súkenného odevu.

*

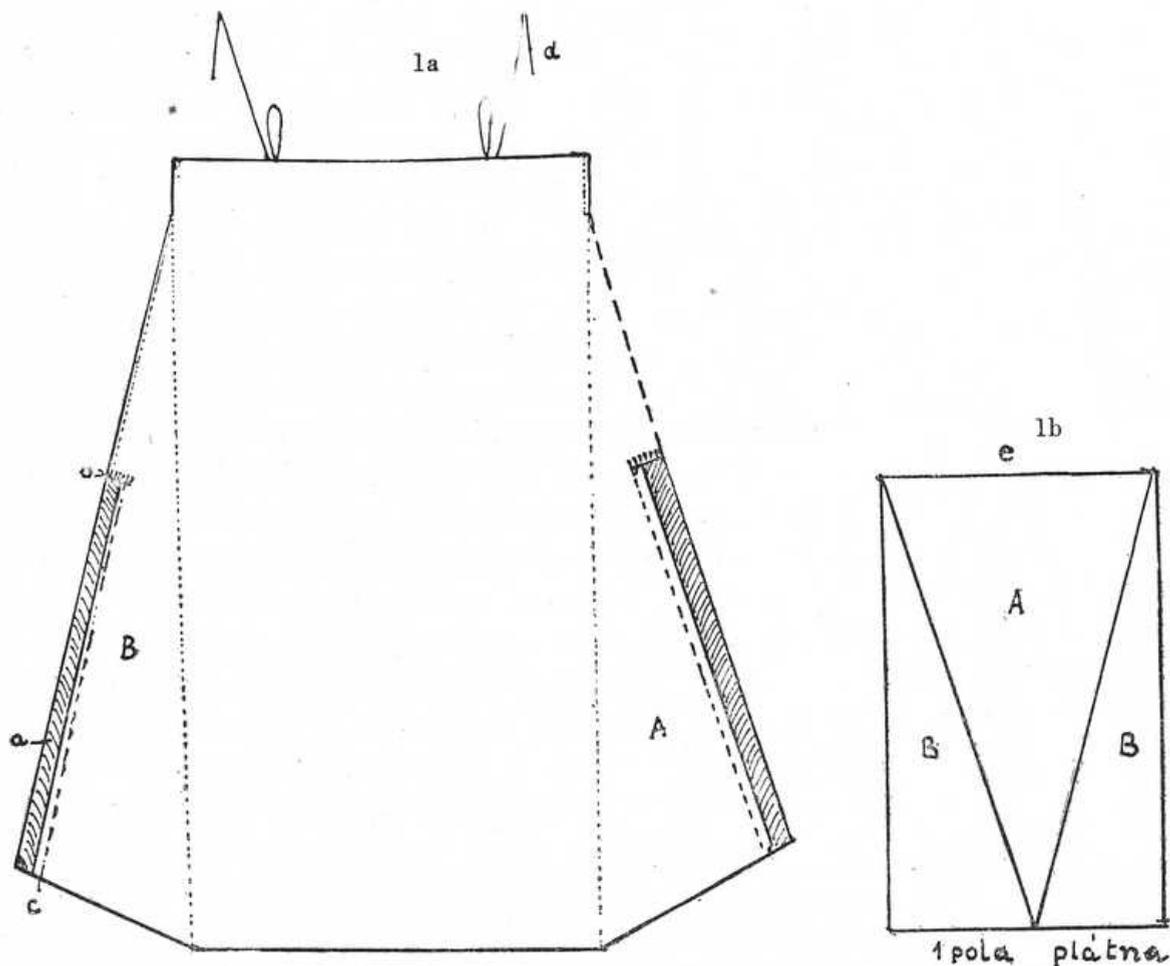
Odev, ako aj ostatné textilné výrobky sa zhotovovali v hornom Novohrade koncom XIX. a začiatkom XX. storočia väčšinou z domácich materiálov.⁷ Odev z plátna a kúpených tenkých materiálov šily obyčajne ženy, zo súkna, kožušiny a kože muži. Práve tak aj väčšinu textilu potrebného pre plynulý život domácnosti a hospodárstva, ako vrecia, vejacie plachty, plachty na vozy, popolnice, vrecká na syr, žinky, šnúry, plachty na posteľ, obliečky, sýpkovinu, uteráky, pokrovce, zhotovovali väčšinou ženy z domácich surovín vyrobených z ľanu, konopí a ovčej vlny. V tomto čase sa hlavne sviatočný odev zhotovoval z kúpeného strojového materiálu. Kúpovalo sa jemné „peštianske“ zelené súkno na sukne, biele bystrické na sviatočné kabanice, haleny a pručlíky, batisty a damasky na ľahké sukne a rukávce. Na jarmokoch a v obchodoch sa však kúpvaly aj hotové odevné časti, ako klobúky, „bundy“, haleny, krpce, kabanice, čižmy. Do obchodov chodili Novohradčania do Modrého Kameňa a do Pešti, na jarmoky do Detvy, Pliešoviec, Lučenca a Zvolena; kde tieto výrobky kúpvali od ľudových remeselníkov zvolenských, pliešovských, krupinských a pod.

Aby sme správne ocenili starobylosť spracovania, tvorivé sily Novohradča-

---

⁷ Materiál o prácach spojených s tkaním, vyšívaním, zhotovovaním odevu a úžitkových dekoratívnych tkanín za posledných 70 rokov je z terénneho kolektívneho výskumu SAV NÚ z r. 1950, hlavne od týchto osôb: Ján Koreň-Petráš, nar. r. 1901, roľník, laz Strmô—Horný Tisovník; Mária Vrbová, nar. r. 1893, domáca, Horný Tisovník; Mária Trníková, nar. 1883, roľníčka, T. Pole; Zuzana Celíková rod. Kacka, nar. 1906, roľníčka, Turie Pole; Zuzana Kacková rod. Rimajová, nar. 1888, roľníčka, T. Pole; Zuzana Mihaľová rod. Celíková, nar. 1922, domáca, T. Pole; Pavel Lupták-Kršiak, nar. 1910, sezónny robotník a maloroľník, T. Pole; Zuzana Krčmáriková, nar. 1891, domáca, T. Pole; Anna Cupci rod. Luptáková, nar. 1921, domáca, T. Pole; Rimajová Anna, nar. 1883, domáca, T. Pole; Zuzana Kymanová, nar. 1900, Lešť; Zuzana Šramková rod. Fanči, nar. 1885, domáca, Lešť; Ján Kyman do Medvedov, nar. 1901, roľník, Lešť; Zuzana Kymanová rod. Kolpachová, nar. 1925, domáca, Lešť; Anna Ďurčová rod. Strhárska, nar. 1890, domáca, Lešť; Pavel Kysel, nar. 1889, roľník, Senné; Zuzana Ďuriancová rod. Miklecová, nar. 1902, D. Tisovník; Paľo Pekár do Macúšov, nar. 1880, maloroľník, Šula.

nov v dobe triednej spoločnosti a v dobe triedneho útlaku, treba si všimnúť nielen hotové odevné a textilné formy, ale práve ich materiál, strih, výzdobu. Práve tak treba sa zaoberať s vnútornou závislosťou medzi materiálom, výzdobou, formou a účelom v odevu a tkaninách, ako aj s ich vzťahom k človekovi.

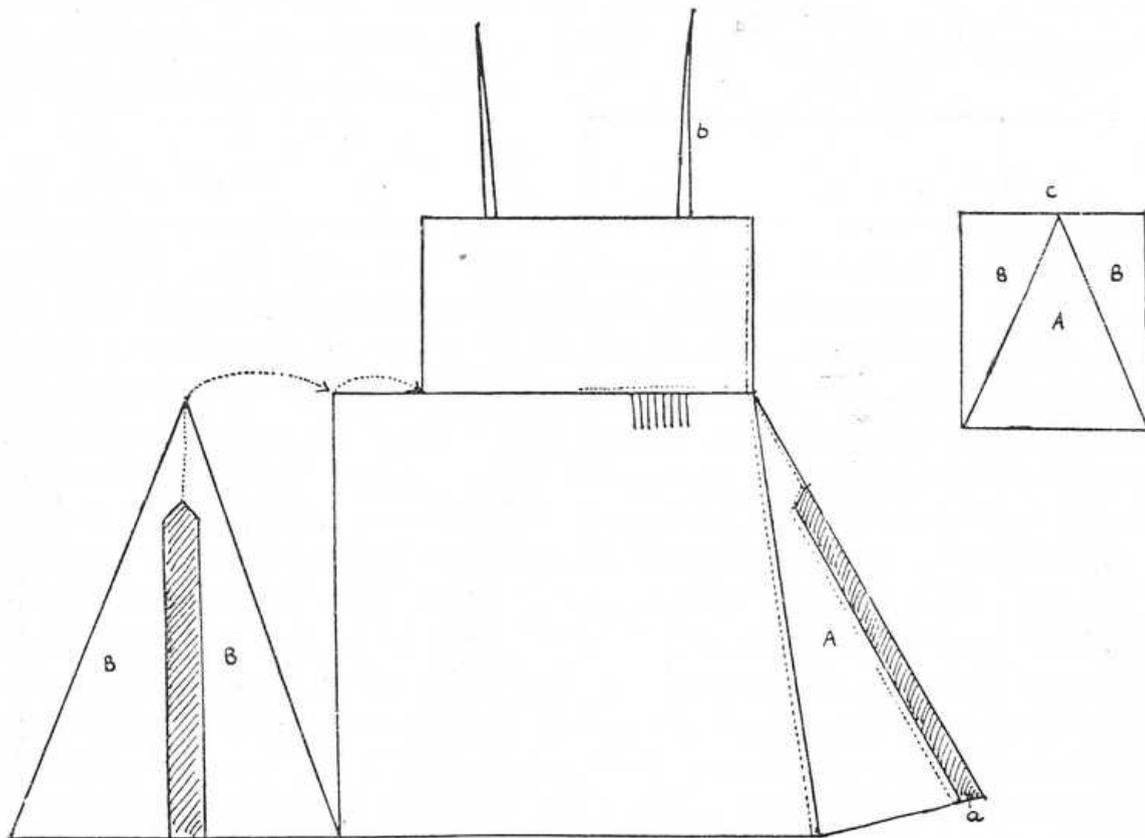

Obr. 1a. Košľovitý rubáš; a) paličkovaná vložka-mrežka, b) obšitie smykovacím stehom, c) obšitie dierkovaním, d) plecnice z pletených šnúrok, e) strihanie klinov z jednej poly — Turie Pole. Rozmery: dĺžka sa riadi výškou ženy, šírka je z dvoch pól, šírka klinov 46, výška klinov 83, výška paličkovanej vložky 52, slučky 6, motúz 83. Motúzom sa riadi dĺžka rubáša, — 1b. pola plátna.

Ženský odev

Ženský rubáš sa šil z konopného plátna (obr. 1a). Začiatkom XIX. storočia si ženy začaly zhotovovať rubáše aj z tenšieho polovičného plátna. Ku koncu prvej polovice XX. storočia si mladé robily košľovité spodnice z pamukovice alebo z kúpeného flanelu a umelého hodvábu. Rubáš sa skladá

z predného a zadného dielu v šírke jednej poly plátna. Dĺžka rubáša sa riadi výškou nositeľky. Aby sa rubáš rozšíril, vkladaly sa do bočných švíkov klíny, ktoré sa strihaly z jednej poly plátna, a to tak, aby bol čo najmenší odpadok plátna (obr. 1b). Do dvoch tretín klinu sa všívala paličkovaná vložka. Kraje plátna a čipky sa sošívaly voľným švom. Paličková vložka aj v tomto prípade

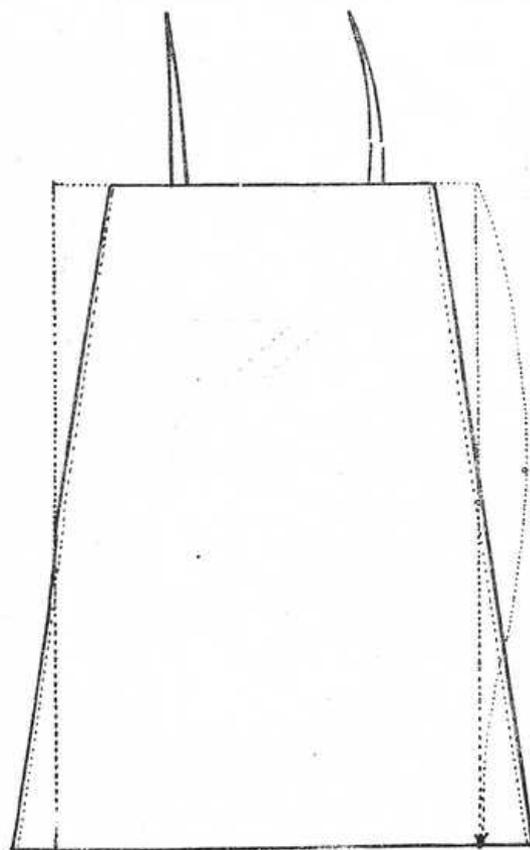
Obr. 2. Rubáš so stanom; a) paličkovaná vložka, b) plecnice z pletených šnúrok, c) strihanie klinov z jednej poly — Lešť a H. Tisovník. Rozmery: dĺžka sukne sa riadi výškou nositeľky.

Šírka sukne je z dvoch pôl, šírka klinov 45, dĺžka stanu 23, šírka stanu 46, plecnice 28.

nahradila ozdobne šitý voľný šev. Plecnice rubáša boly z doma pletených motúzov alebo šnúr. V Tisovníkoch a v Lešti sa začaly v XX. storočí nosiť rubáše s klinami vsadenými len od pása. Spodník týchto rubášov je prišitý na vytkávaný stan (obr. 2). Košeľa mladých žien z prvej polovice XX. storočia má tiež bočné klíny (obr. 3). Strihá sa z jednej poly plátna, a to tak, že klin, ktorý sa hore uberie, vloží sa na spodok. Takto má potom košeľa rozšírený spodok a šikmé bočné švíky. Pod tenké sukne s volánmi sa nenosia ani košele, ani rubáše, ale spodné sukne. Šijú ich zo 4—5 pôl látky, navrapovanej a všitej do obalku „grzna“. Na tieto spodné sukne sa používa tenké plátno, flanel i umelý hodváb.

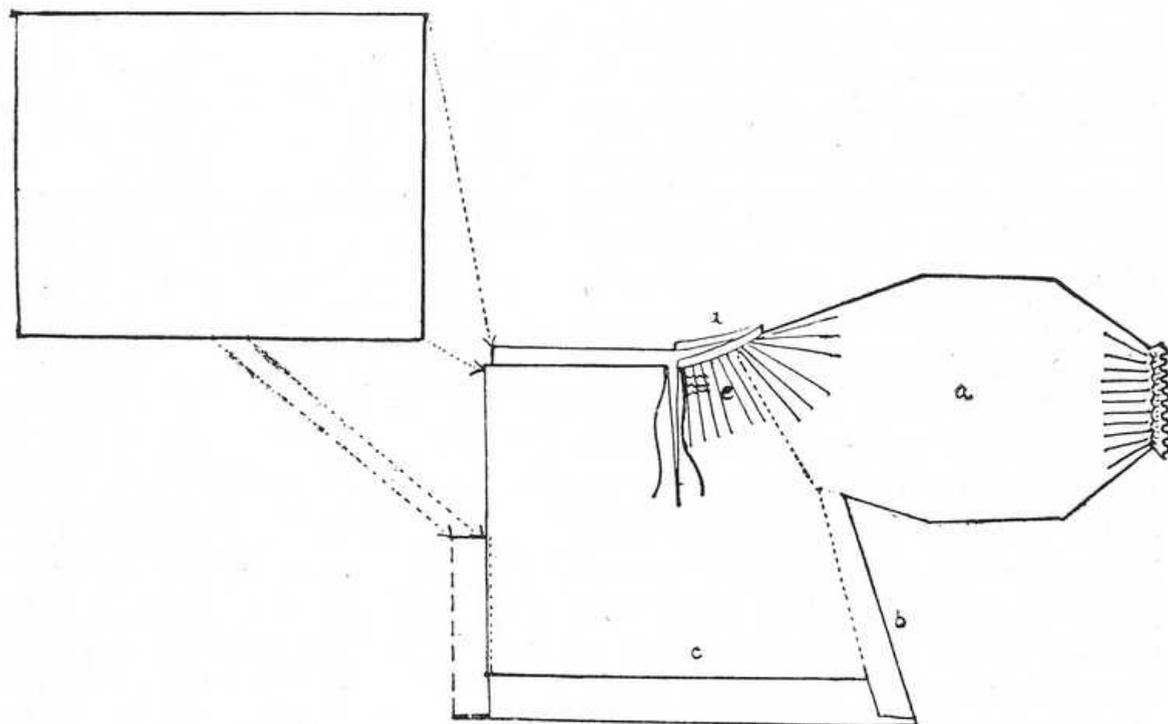
Druhú najspodnejšiu časť ženského odevu tvorilo o p l e c k o (obr. 4). Ako

sa ženy pamätajú, zhotovovalo sa pôvodne z konopného plátna. Predný i zadný stan boli z jednej poly plátna. Pretože sa plátno i v minulom storočí tkalo doma na úzkych krosnách (asi 45—50 cm široké), po boku stanov sa všivaly dlhé obdĺžnikové klíny zo štvrti poly plátna. Pretože plátno bolo úzke, aj rukávy sa šily z jednej a pol poly plátna. Táto polovica sa všivala do rukáva najprv obyčajným voľným švom, neskôršie ozdobným a konečne sa pola sošila paličkovanou vložkou (obr. 5). Pri hrdle sa stany oplecka nabraly do vrapov (obr. 6). Predničky rukávcoz zo začiatku XX. storočia sú ozdobené vyšiváním cez vrapy („šitie na zjahrení“). Koncom minulého a začiatkom tohto storočia sa rukávce začaly šiť z kúpnych damaskov a batistov. Tieto strojové textilie boli dosť široké, a preto sa rukávy prestaly strihať z jednej a pol poly tkaniny a výzdoba sa začala uplatňovať nezávisle od švika, a to „cez plece“ (obr. 7, 8). Výzdoby „dolu plecóm“ a „cez plece“ sa však aj naďalej popri sebe vyvíjaly aj na nových materiáloch a v nových ozdobných technikách (napr. v stehu po niti, krížikami (obr. 9, 10)). Hrubé rukávce s paličkovanou vložkou a výzdobou „dolu plecóm“ nosily neskôršie stareny a ostatné ženy do smútku, tenké rukávce s výzdobou „cez plece“ nosily ostatné ženy a dievky na sviatok. Rukávce s výzdobou „dolu plecóm“ v prvej polovici XX. storočia nosily na obrady a veľké sviatky aj mladé ženy a dievky. Výzdoba sa v jednom aj druhom prípade vyvíjala okolo základného stredného pruhu, ktorý tvorila stuha, čipka a predtým voľný ozdobný šev (obr. 7, 8). Tento základný princíp pretrval aj vtedy, keď sa výšivkou pokryla celá vrchná plocha rukávu (obr. 11). Na tieto rukávy vyšivali stredný pruh samostatne a prišivali ho po celej dĺžke rukáva, zatiaľ čo okrajová výšivka bola o niekoľko centimetrov kratšia. Aj na vytkávaných rukávcoch bol tento stredný pruh základom, okolo ktorého sa rozvíjala výzdoba. V najstarších prácach, práve tak ako i neskôršie, uplatňovala sa technika krížiková, plochým stehom po niti, stonkovým a šikmým stehom (obr. 12, 13). Vývinom sa však menila hustota a kompozícia motívov

Obr. 3. Košeľa mladých žien a dievok z jednej poly plátna — Horný Tisovnik a Turie Pole.

od riedkych abstrahovaných až po drobné mozaikové pokrývanie plochy alebo po realisticky kreslené kvety a listy (obr. 9, 11). Vývinom sa menil aj vyšivací materiál, namiesto domácej priadze postupne prichádzaly kúpne pamučky a vlna („haras“) a začiatkom XX. storočia nastupujú do výšivky perlovky, hodváby a lacety. Na damasku a umelom hodvábe, z ktorého sa začaly v tomto

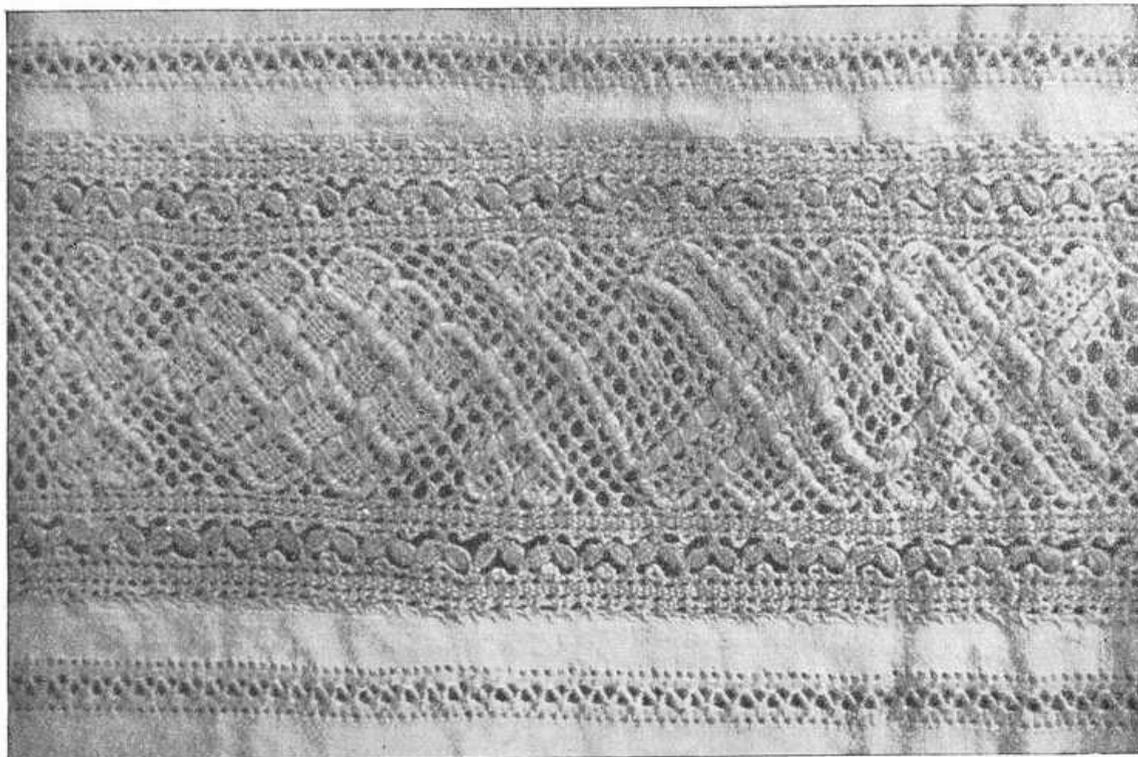

Obr. 4. Strihový rozbor ženského oplecka; a) rukáv, b) klinčeky, c) predný a zadný stan, d) golier-grzno, e) vrapy na predničke „na zjahrení“ — Turie Pole, Lešť. Rozmery: šírka predného a zadného stanu — po jednej pole plátna, dĺžka stanu 45, 50, dĺžka rukáva 55, šírka 40—50, šírka klinu 10, dĺžka 25, šírka obalku na rukáve 10.

čase zhotovovať rukávce, nemohlo sa vyšívať zaužívanými technikami, preto sa celá hotová výšivka, vyšitá na domácom bavlnenom plátne, prišila strojom na rukáv. Práve tak neorganicky sa začal vyzdobovať aj výstrih a vrapy. Záhyby sa už neupevňovali vyšívaním cez vrapy, ale prichytily sa páskom vyšitým krížikami na plátne a prišitým strojom na vrapy. Rukávce, ktoré sa zhotovovali z domáceho materiálu a vyzdobovali voľným švom alebo paličkovanou čipkou z prírodných konopných nití, dobre sa praly, a preto pretrvaly dlhší čas v pracovnom odevu. Oplecká ušité z kúpených materiálov a povyšované nestálofarebnými vlnami, pamučkami a hodvábmami, nedaly sa prať a nosily sa len na sviatky. Ak sa oplecko zašpinilo, výšivka sa vystrihla a prišila na nové rukávce.

Pokiaľ sa ženy pamätajú, najstaršiu formu sukne tvorila konopná „gecela“, sošívaná voľným obyčajným švom zo štyroch pól plátna (obr. 14). Takéto sukne nosily stareny ešte koncom XIX. storočia do smútku. Mladšie ženy

a dievky nosily v tomto čase „gecele“ zo štyroch pôl domáceho polovičného plátna, sošívané voľným ozdobným švom alebo paličkovanou čipkou (obr. 15). Na sviatok parádnice nosily „gecele“ aj z piatich pôl tenkého plátna. Okolo r. 1900 začaly ženy šiť tieto sukne z jemných kupovaných damaskov a bapistov. Tieto textilie boli širšie ako domáce plátno, preto sa sukne šily z 3—4

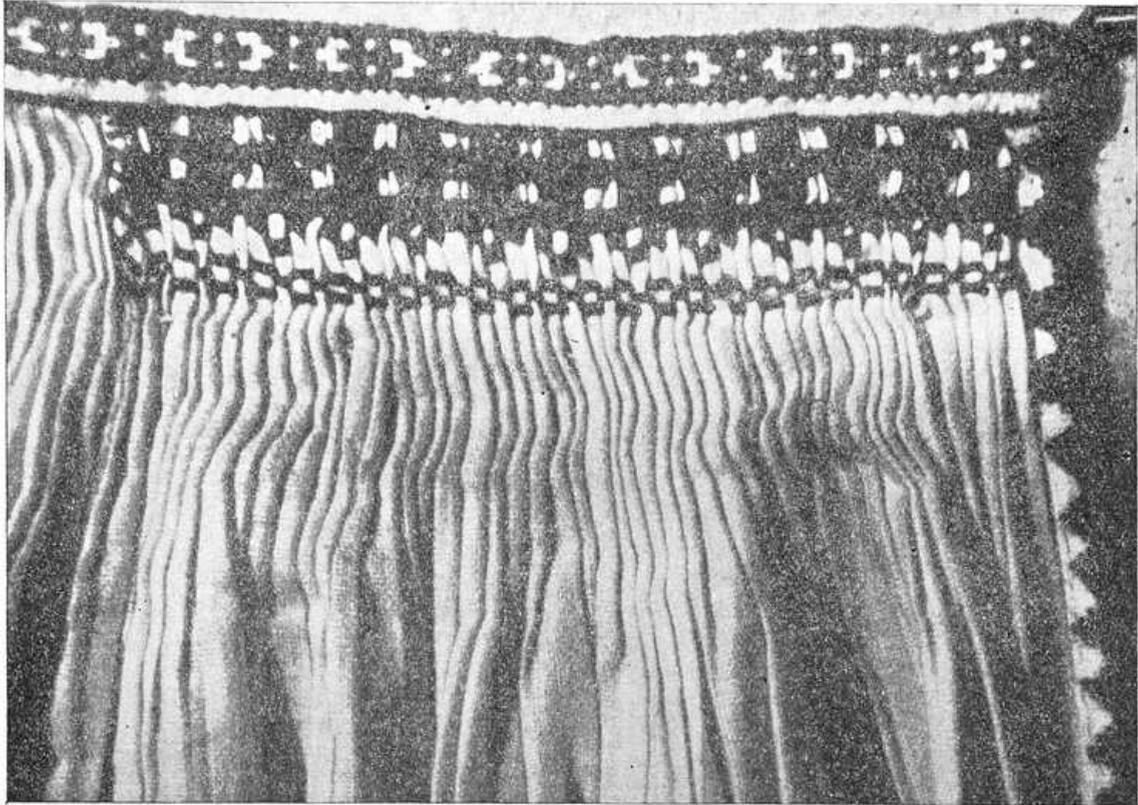

Obr. 5. Detail výzdoby „dolu plecóm“ na smútočnom oplecku. Paličkovaná vložka, sošívanie a dierkovanie je urobené konopnou nebielenou niťou. Šírka vložky a výzdoby 10 cm — Veľký Lôm — zhotovila Anna Tomášová asi r. 1910.

pôl, sošívaných od opaku. Vertikálna výzdoba čipky sa nahradila našívaním stužky v tých miestach, kde prv bola vložka alebo voľný šev. „Gecele“ sa podšívajú širokými pestrofarebnými podšívkami, ktoré pri upnutí rámovaly sukňu. Za chladna a na obrady sa nosily zelené súkenné sukne, naskladané do veľkých záhybov. Podšívajú ich zeleným, červeným a modrým súknom, ktoré pri upnutí kontrastovalo s bielym rubášom (obr. 16). Na veľký smútok sa tieto sukne neupínajú. Okolo r. 1900 začaly ženy nosiť sukne z čiernej farbiarčiny. Tieto však nemaly žiadnu výzdobu. Ku koncu prvej ČSR začaly nosiť sukne z kašmíru, delénu, poskladané na malé záhyby. Na týchto sukniach sa výzdoba preniesla na spodný okraj sukne. Sukne sa prestaly upínať, lebo na spodný okraj sukne sa prišil volán („fodra“), nad ktorý sa do 3—5 radov naprišívajú stužky, hádiky, krepindle. Na všedný deň sa však nosily i ďalej

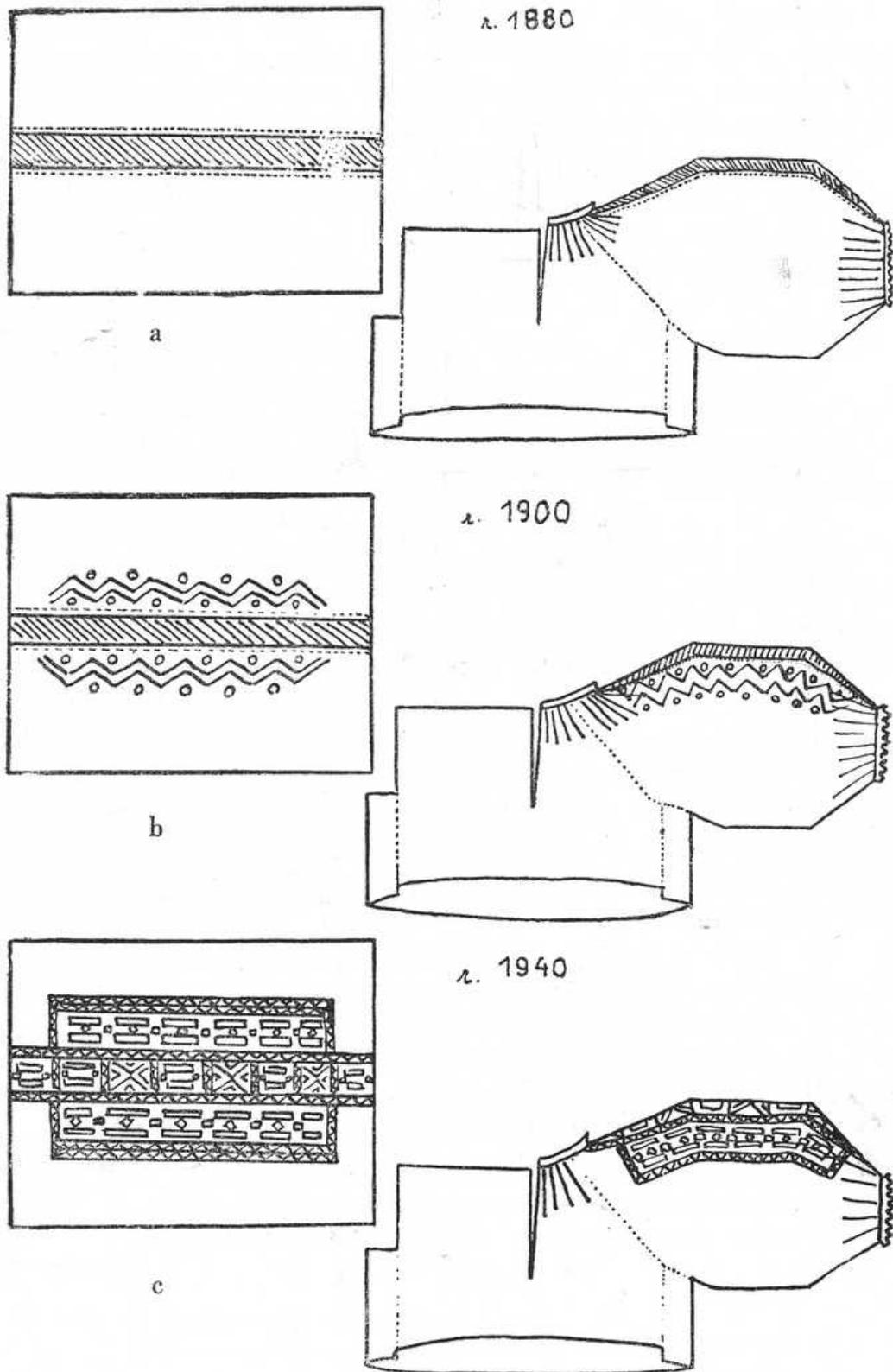
farbiarske sukne, ktoré vraj prišli na horný Novohrad z Dolniakov. V posledné roky si mladšie chudobnejšie ženy a ženy, ktorých muži pracujú v priemysle, obliekajú na sviatky skladané sukne, ušité zo zdedených veľkých kašmírových ručníkov.

Pokiaľ siahajú najstaršie doklady ústnej tradície, v druhej polovici minu-

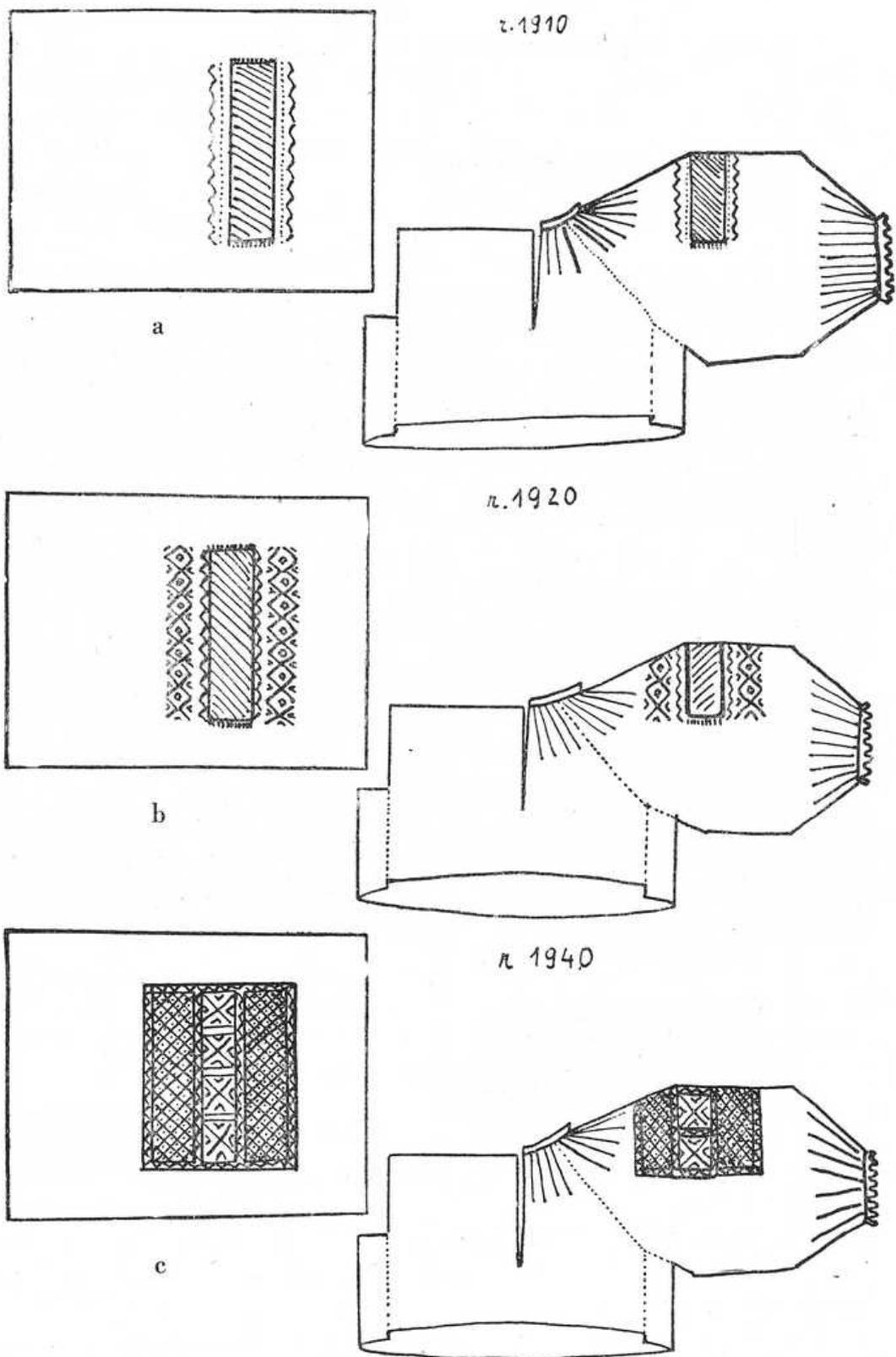

Obr. 6. Detail ozdobného vrapovania na predničke oplecka „na zjahrení“. Urobené na domácom miešanom konopnom plátne červeným pamučkom šitím cez vrapy, golier je vyšitý krížikami, obšitie rázporku smykovacím stehom. — Turie Pole — zhotovila A. Rimajová asi r. 1910.

lého storočia sa nosily biele súkenné prusliaky („lajbike“). Neskoršie sa zdobily červeným našívaním v podobe zúbkov (obr. 17). Tieto sa nosily ku „geceliam“, kým ku zeleným sukniam patrily biele kožušky. Do smútku tieto kožušky boli ozdobené len zelenkavými pletenými remienkami. Sviatočné kožušky začiatkom XX. storočia majú bohatú kvetinovú remennú aplikáciu (obr. 18). K súkenným lajblíkom a kožuškom sa nosily čierne pletené pásy, zakončené farebnými kyckami. Tieto pásy sa pletli z domácej ovčej priadze na stojatých krosienkach. Farbiť ich nosili do Detvy. S „fodravou“ sukňou začal sa nosiť krátky prusliak a látkový široký pás, ozdobený našívanými stuhami a krepindlami alebo vyšívaním (obr. 11). Tento pás sa zapínal na boku na háčiky.

Obr. 7. Vývin výzdoby „dolu pľecom“ na rukávcoch za posledných 70 rokov; a) rukáv s paličkovanou vložkou, b) s paličkovanou vložkou a vyšívaním alebo pretkaním, c) výšivka alebo pretkávanie pokrýva celú prednú plochu rukáva — Turie Pole, Lešť.

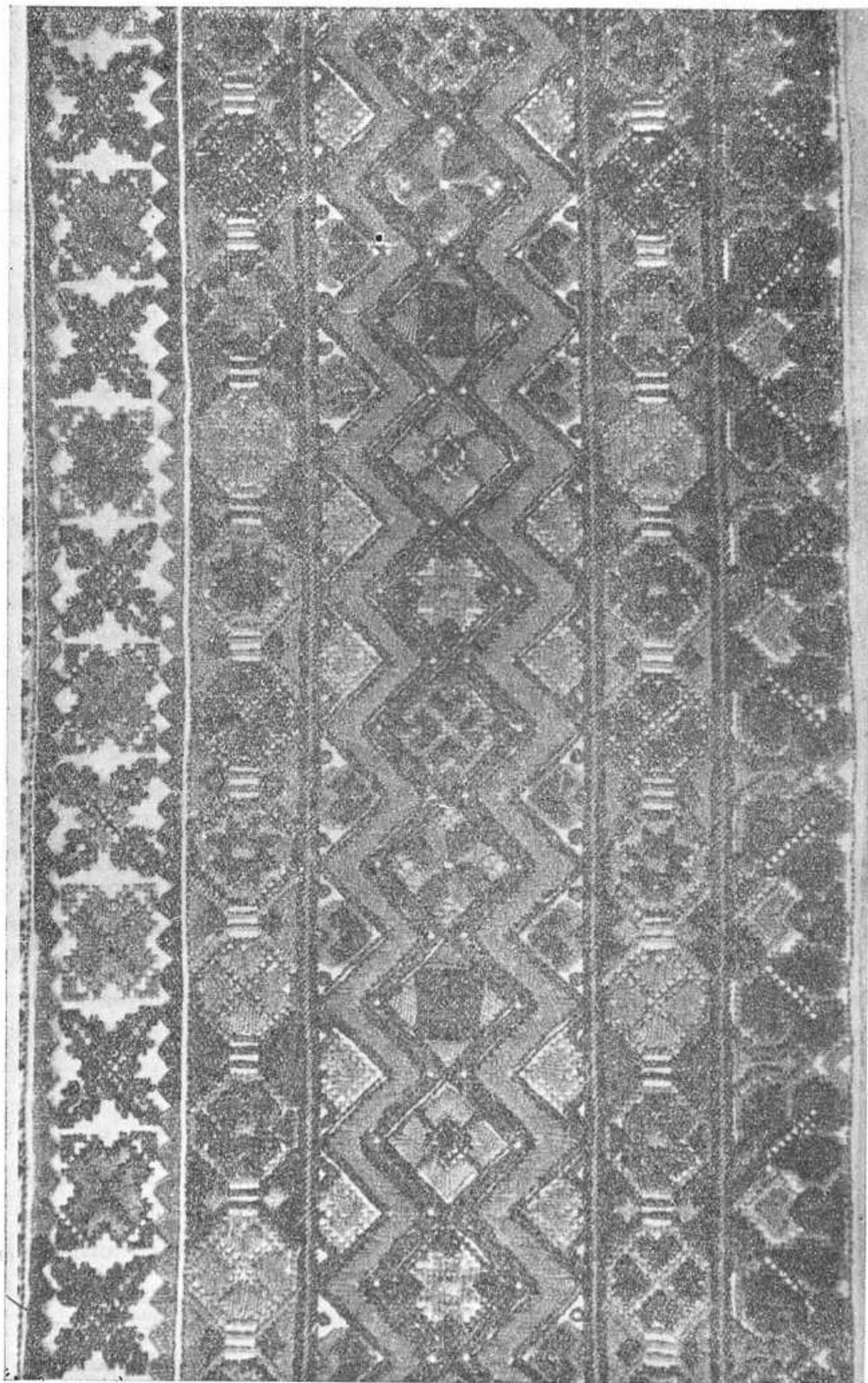

Obr. 8. Vývin výzdoby „cez pľece“ na rukávcoch za posledných 50 rokov a) s paličkovanou vložkou a ozdobným šitím, b) s vložkou a bohatou výšivkou, c) výšivka alebo preberanie pokrýva celú hornú časť rukáva. — Turie Pole, Lešť

Ku konopným hrubým sukniám sa ženy opásavali hrubými čiernymi alebo reznými konopnými zásterami z jednej poly plátna. Na spodnom kraji boli tieto zástery vystrapené (obr. 19). Z kúpených textílií sa šily zástery z dvoch pôl, cez prostriedok sa tieto poly sošivaly voľným švom. Riasnenie zobraťé do obalku bolo elasticky upevnené ozdobným pestrofarebným vyšívaním cez vrapy (obr. 20). K sukniám s volánom sa nosia brokátové zástery sošité strojom. Švík sa na týchto zásterách zakrýva našitou stuhou, ktorá nahradzuje vertikálnu výzdobu voľného švíku. Aj tieto zástery majú volán a našívanú výzdobu na dolnom okraji ako sukne s „fodrou“. Na tomto type zástery sa šitie cez vrapy stalo takým neorganickým, že zástera sa orámuje na stroji a šitie cez vrapy sa zhotoví na kartúne a prišije sa na horný okraj zástery. Staršie ženy nosia do práce veľké zástery („fiertochi“), zhotovené z jednej poly konopného plátna, a to tak, že horný koniec plátna sa na hrudi zahne do dvoch trojuholníkov (obr. 21). Mladšie nosia do práce veľké kartúnové zástery, ušité podľa strihov zo škôl a kurzov (obr. 22).

V tom čase, keď sa prestávaly nosiť pletené pásy a začaly sa krátiť prusliacky, prišlo nosenie k o s i č i e k. Tieto sa zhotovovali z dvoch pôl farbiarčiny, kartúnu, batistu, brokátu (obr. 23, 16). Strihali ich tak, aby ostalo čo najmenej odpadu. Čipôčkami ozdobovali len viditeľné konce, ktoré vyčnievaly zpod prusliaka na sukňu. Stareny nosia i dnes kosičky pod blúzy. Mladé ženy a dievky odkladajú kosičky najmä v lete pri práci.

Účes na „k i t u“ si zavíjaly ženy do čepcov. Účes si ženy robily pomocou podložky, ktorá bola v podobe plochého V, zhotovenej z kúdele a z dreva (obr. 24). Staré ženy mali kity menšie, ako mladšie. Týmto účesom vlasy tak trpely, že ženy stredného veku majú na temeni aj dnes plešinky, spôsobené pevným uťahovaním vlasov na podložku. Stareny i dnes nosia č e p c e z domáceho plátna s dienkom málo nariaseným, zachyteným do malej štvorcovej čipkovej alebo činovatnej čelenky (obr. 25). Dienka čepcov zo začiatku XX. storočia boli z jedného kusu batistu na krajoch vyšité bordúrou a delené ozdobnými stehovými pásikami. Mladšie ženy vtedy začaly nosiť väčšie „kity“ a zavíjať ich do čepcov, ktorých dienka boli bohato navrapované a vejárovite posošované z rôznych vzorkovaných materiálov (obr. 11). Boky týchto čepcov sa bohato vyšivaly, a to podľa rukávco, ku ktorým čepiec zakladali (obr. 26, 27). Na veľké sviatky si ženy zavíjaly čepce do múlových úzkych r u č n í k o v („uťeráčov“), pod ktorými prezerala pestrá výzdoba čepca. Mladé ženy si upevňovali veľké kity č e l e n k a m i, zhotovenými z ručníkov uhlopriečne rozstrihnutých a zakončených strapcami. V súčasnej dobe nosia čepce len stareny na veľké sviatky. Nevestu aj dnes zavíjajú pri čepčení do „kity“ a čepca. V Hornom a Dolnom Tisovníku sa postupne so zelenými sukňami a pletenými pásmi tratil aj účes na kitu a vejárovitý čepiec a ženy si po vzore Ábelovčaniek začaly zavíjať hlavy do kápky a účes pridržovať čiernou za-

Obr. 9. Detail výšivky „dolu přecom“ zo slávnostného odevu mladých žien. Vyšívané na bavlnenom plátne perlovkou a hodváhom plochým stehom po niti, stonkovým, krížikami, šikmým, v týchto farbách: zlatooranžový základ, doplnky smaragdovo zelené, pávovo modré, červené; celok výšivky 42 × 33 — Turie Pole — vyšívala Z. Mihaľová asi r. 1942.

Obr. 10. Výšivky „cez pľece“ zo sviatočného oplecka zhotoveného z bieleho atlasu. Výšivka na domácom bavlnenom plátne plochým stehom po niti, šikmým stehom, krížikami, zadným stehom, hodvábom vo farbe tehlovo červenej a modrej — 20 × 30
— Turie Pole — šila Kacková asi r. 1918.

matkou „fáborčekom“. Ženy si zavíjaly hlavy do veľkých farbiarskych alebo kašmírových ručníkov, a to na dva uzly. Dievčatá chodily holou hlavou a česaly sa na jeden vrkoč. Keď sa začaly dievčič (od 14 rokov), matky im nachystaly stuhovú partu, lebo vraj dievčatá išly v tomto veku „pod traki“ (obr. 28). Tieto party potom dievčatá nosily každú nedeľu do kostola. Partu mala aj nevesta, keď išla na sobáš, líšila sa od družíc, ktoré boly tiež v partách, zeleným vencom upevneným na temeni hlavy. V súčasnej dobe nosia dievčatá vrkoče, ktoré si upevňujú pri práci do kontov. Ženy si zavíjajú vlasy

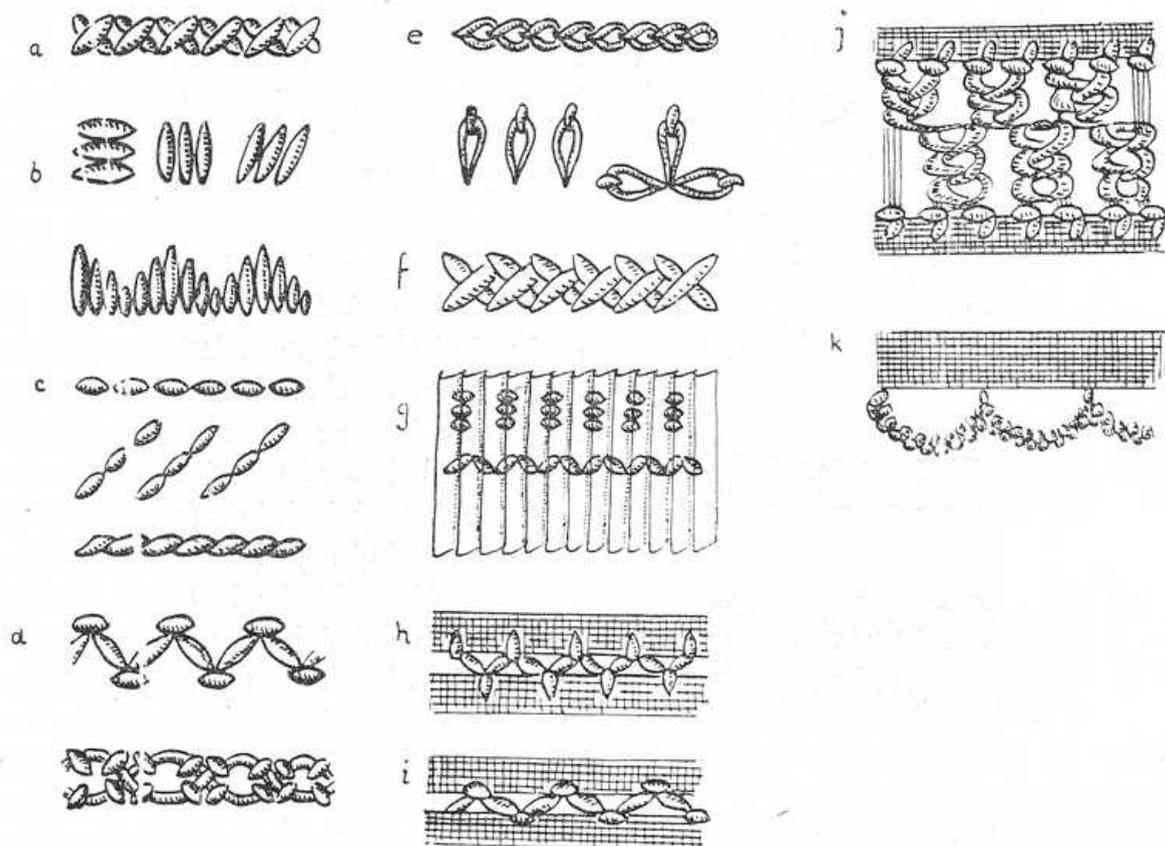

Obr. 11. Sviatočný a slávnostný odev na odopoludnie pre mladé ženy na smutné nedele. Rukávce sú z batistu s výšivkou dolu plecom, zhotovenou krížikami vo farbe modrej, žltej, telovo ružovej, fialovej. Pás a čepiec sú vyšívajú vo farbách oplecka plochým stehom. Prusliak je svetlomodrý, so striebornými našívanými hádikami. Kosička je biela z umelého hodvábu. Čepiec má dienko sošívajú z vrapovaného červeného bodkového a bieleho kartúnu — Turie Pole.

väčšinou do kontov alebo do kápky. Dievčatá i ženy nosia malé ručníky uviazané rovnakým spôsobom pod bradou.

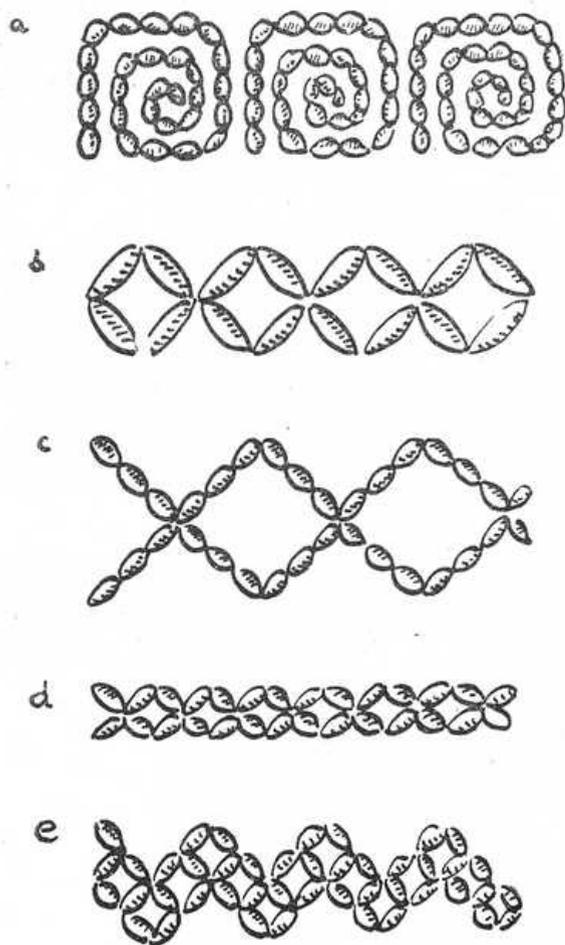
Najvzácnejšou odevnou súčiastkou bol biely barančinový k o Ź u c h „kudmen“ s čiernou kožušinovou obšívkou. Stareny sa pamätajú, že otcovia a bratia ich z majetku vyplácali truhlou s výbavou a „kudmenom“, ktorý sa cenou rovnal aj dobrej jalovičke.

Doplňkami ženského odevu boli k o r á l k y z fúkaného jabloneckého skla. V prvej polovici XX. storočia sa tieto korale začali ozdobne navliekať do golierovitej formy. Vrkoče i náhrdelníky sa zakončovali ozdobnými okrúhlymi kyckami z vlny alebo bavlny. Tieto ozdoby sa nosily len k sviatočnému a obradovému odevu.

O b r. 12. Vyšívacie techniky z horného Novohradu s lokálnymi názvami: a) „kríčky“ — krížiky, b) „ťahanie a zúbky“ — plochý steh po niti, c) „fermýžom“ — zadný steh a stonkový steh, d) „kušníersky“ — šikmý ozdobný steh, e) „retiazka“ — retiazkový steh, f) „zametávanie“ — vrkôčik, g) „robenie, robenina“ — šitie cez vrapy, h) „židovská mrežka“ — voľný šev smykovací, i) „mrežanina motúzikavá“ — voľný šev zadrhovaný, j) „vyrezávanô šitia“ — prelamanie mrežkou, k) „šité zúbky“ — zúbky šité smykovacím stehom.

Najzákladnejšími odevnými formami mužského odevu, na ktorých možno sledovať vývoj strihu a ozdoby, sú nohavice a košeľa. Novohradčania v lete nosili g a t e. Tieto sa šily, podľa rozprávania starcov, koncom minulého storočia z konopného plátna, a to každá nohavica z dvoch pól. Tento základný

Obr. 13. Hlavné ornamentálne prvky vytvorené vyšivacími technikami v hornom Novohrade: a) stehom zadným „ružičkavô“, b) stehom šikmým „krivinka“, c) stehom zadným „fermyžavô“, d) stehom šikmým „skrinke“, e) stehom zadným „trojčistá klučka“.

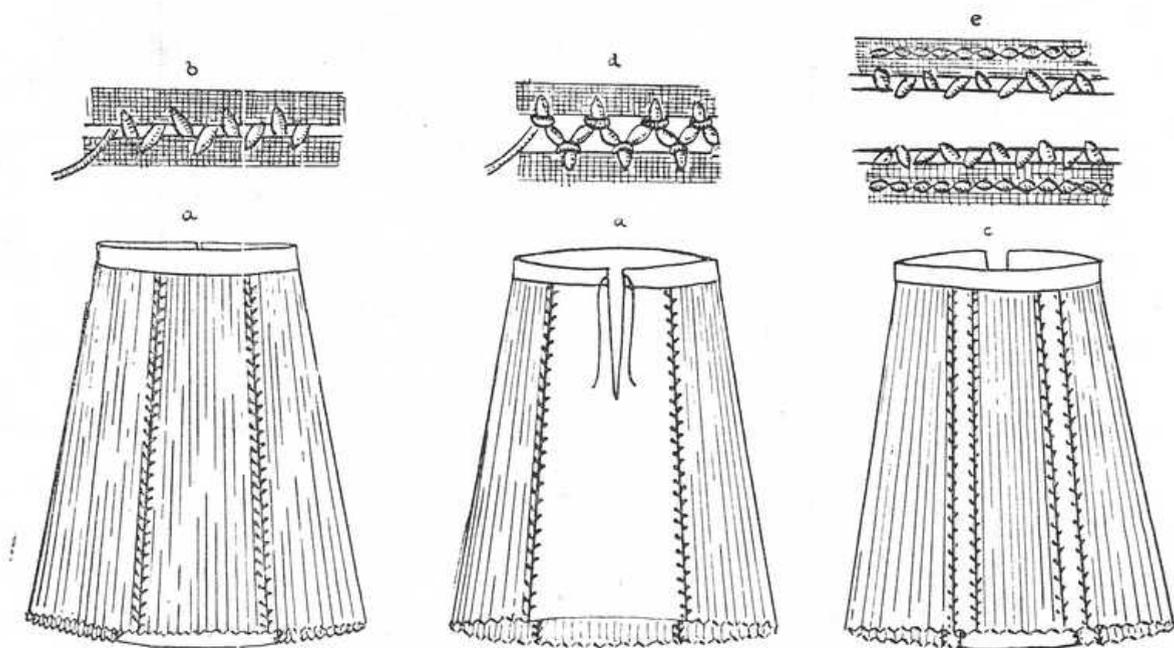
strih v rozkroku s malým klinom sa zachoval aj v konopných, aj v bavlnených gatiach. Bavlnené gate sú však na drobno urámené a na spodnom okraji vystrapené a prešité dierkovaním alebo mriežkou. Gate, ktoré nosia chlapi dnes ako bielizeň pod súkenné a štofové nohavice, zhotovujú sa tak, že každá nohavica je len z jednej poly plátna a rozširujú sa v rozkroku väčším klinom (obr. 29). Sú k e n k y, ako všetka súkenná odev, zhotovujú sa tak, aby pri strihaní bol čo najmenší odpad. Šijú si ich chlapi sami. Namiesto súkeniek a gatí začali chlapi po r. 1918 nosiť bríčesky. Dnes väčšina chlapcov nosí mestské pantalóny, pomerne veľmi široké.

V mužskej krátkej košeli je zachovaný starý druh košeľovitého šatu. Predný a zadný stan košele je z jedného kusa plátna (dĺžka 120 cm). Keďže šírka dvoch pól úzkeho plátna nestačila na objem hrudníka pri práci, všívaly sa po bokoch dlhé obdĺžnikové klíny zo štvrtí poly plátna. Rukávy sa ku stanu prišívaly voľným švom alebo paličkovanou vložkou. Jedna polá úzkeho plátna v rukávoch košele sa rozširovala ďalšou pol polou, ktorá sa prišívala na hornej strane rukáva voľným švom, paličkovanou čipkou („mriežkou“). Konce rukávov sa upevňovali dierkovaným prešivaním. Najparádnejšie košele boli s vytkávanými koncami rukávov (obr. 30). Okolo r. 1918 sa stany na košeliach zdĺžily a košele sa začaly nosiť zakasané do gatí a súkeniek (obr. 31). Na týchto košeliach sa zmenily aj goliere a predničky, ktoré sa v ruke zámikovali a zapínaly na gombíky. Za najparád-

Obr. 14. Sviatočný letný odev, ktorý nosily ženy začiatkom XX. stor. Konopný rubáš je ozdobený paličkovanou čipkou, gecela biela plátenná, rukávce konopné s vytkanou výzdobou cez plece vo farbe žltej a s paličkovanou vložkou v tej istej farbe. Kosička batistová bodková, zástera čierna glotová, ručník čierny zamatový so strapcami, čierne kapce s bielou veľkou podrážkou — Veľký Lôm.

nejšiu košeľu za prvej ČSR považovali „slovenskú košeľu“ s bohato vyšívanou náprsenkou a rukávami stiahnutými do širokých vyšívaných manžiet. Tieto košele šily ženy a dievky svojim snúbencom z damaskov a umelohodvábných bielych atlasov. Náprsenky na ne vyšívaly na pamukovici (obr. 32). Tieto košele sa nosily ku gatiam i súkenkám, ale i ku tmavým oblekom na sobáš. Dnes nosí väčšina chlapov do práce i na sviatok kúpené košele.

Obr. 15. Vrchná sukňa plátenná — „gecela“; a) sošitá voľným švom, b) voľný šev, c) sošitá ozdobným voľným švom alebo paličkovanou vložkou, d) voľný ozdobný šev, e) vyšívanie paličkovanej vložky — Turie Pole.

Vedno s dlhými košeľami začali chlapi nosiť aj dlhé kožuchy. Ku krátkym košeľiam boly krátke kožuchy vybíjané červeným karmazínom. Dlhé kožuchy boly vybíjané i vyšívané a siahaly po pás. S krátkymi košeľami zmizly aj trojprackové remene, ktoré mládenci dostali, keď začali parobčiť. Z Dolniakov vraj prišlo nosenie záster, ktoré boly na dolnom okraji vytkané a vystrapené. Koreňov starý otec takéto zástery nenosil a aj ho pochovali bez zástery.

Kabanice a haleny z domáceho hrubého súkna určené do práce si šili chlapi doma, alebo ich zhotovovali niekoľkí zruční gazdovia vo voľných chvíľach za výmenu a neskoršie za peniaze. Strih týchto halien a kabaníc bol z rovných kusov súkna sošívaných doma súkanými niťami voľným švom. Kabanice a haleny na sviatky boly z jemnejšieho súkna a kupovaly sa od širičiarov na okolitých jarmokoch (obr. 33).

Kožušky, ako aj kožušinové šuby — peleríny, „bundy“, šili miestni ko-

Obr. 16. Sviatočný a slávnostný odev starien v Turom Poli. Rubáš je konopný, sukňa zelená s červeným krajom, upnutá, zástera čierna glotová, rukávce sú biele konopné s paličkovanou vložkou, kožúšok je z bielej barančiny s červenou pásovou aplikáciou, kosička je z bledomodrého batistu, plachtička je z bavlneného domáceho plátna s prírodným ľanovým pretkaním a ľanovou paličkovanou vložkou. Žena má účes na kitu a čepiec zavitý do čierneho farbiarskeho ručníka — Turie Pole — Šulam Kata, foto r. 1950.

žušníci, alebo ich kupovali na blízkych jarmokoch. Šily sa zo siedmich veľkých baraních alebo kozích koží. Okolo švíkov na parádnych šubách bola červená karmazínová našívaná ozdoba. Hazucha bola z čiernej barančiny, ponechanej v pôvodnej forme, ako bola stiahnutá z ovce. Táto koža bola prišitá chvostom nadol, prednými labkami ku hrdelnému výstrihu (obr. 34, 35).

V hornom Novohrade nosili chlapi h a l e n y, ktoré sa na hrudi zapínaly ozdobnými mosadznými prackami a dlhými remencami. Sviatočné kúpené haleny boli lemované červenou angliou (obr. 36).

Chlapi sa ešte v druhej polovici XIX. storočia česali väčšinou na š t y r i v r k o č e „na kečke“, ktoré si mastili maslom a zapletali na sluchách. Podľa rozprávania v tomto čase vraj chodili ostrihaní len trestanci a vojaci. V súčasnej dobe sa všetci chlapi strihajú na krátko a holia si brady. Fúzy si nechávajú rásť len niekoľkí starí chlapi.

Ku gatiam sa nosily malé k l o b ú č i k y detvianskeho typu s vybíjanými retiazkami a pštrosími perami. Dnes sa nosia čiapky a klobúky, v zime homolovité čiapky b a r a n i c e.

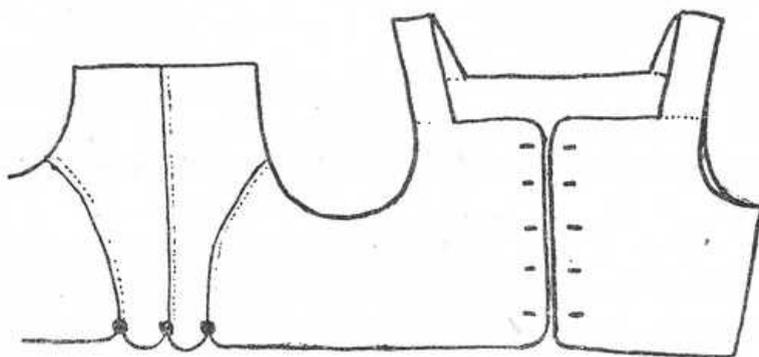
M u ž s k á a ž e n s k á o b u v

Všeobecnou obuvou mužov boli k r p c e, ktoré sa zhotovovali z hovädzej kože. Návlaky sa upevňovali mosadznými spinkami. Pod krpce sa nosily onuce z bieleho plátna, ktoré sa vyváraly v masle, aby nepremokaly, medzi remencami sa čiernily sadzou, aby celý spodok nohy bol tmavý. S dlhými košľami a zásterami chlapi začali nosiť č i ť m y. Dnes väčšina chlapov nosí baganče, okrem niekoľkých lazníkov, ktorí sa pridržiavajú krpcov. Najrozšírenejšou ženskou obuvou boli k a p c e „kacpáte“. Šijú ich temer v každom dome. Majú na ne niekoľko šablón podľa čísla nohy. Šablóny kladú na súkno tak, aby vykryli celú plochu súkna a zbytočne nerobili odpad (obr. 37). Zvláštnosťou týchto kapcov je sára sošívaná na bokoch, tri podrážky, z ktorých stredná obaľuje chodidlo a klinove sa zužuje k prstom nohy. Na priehlavku sa v poslednom čase uplatňuje aplikácia inofarebným súknom. Kapce sa šijú z domáceho čierneho alebo buravého súkna, veľká podošva je biela. Ženy začaly nosiť k r p c e len vtedy, keď začaly chodiť na sezónne práce na Dolniaky. Tam si kupovali, alebo priamo aj robily tzv. „rácke“ (srbské) krpce, ktoré mali šnurované pysky. Takéto krpce potom objednával aj miestny obchodník. Rozšírenou obuvou v Hornom Tisovniku boli pletené p a p u č e podšité čiernym súknom. Tieto papuče sa pletli na piatich ihliciach, a to tak, že sa vpletal do čierneho základu biely hviezdicový a mriežkový vzor. Papuče pletli chlapi. Dodnes pre laznické ženy pletie papuče Koreň z lazú Strmô. Za prvej ČSR ženy začaly nosiť p a n ě u c h y a p o l t o p á n k y

zapínané na gombíky. Čižmy boly ešte po prvej vojne veľkou zvláštnosťou, nosily ich ženy len na veľké sviatky. Dnes naopak, remenné i gumové čižmy sa nosia do práce za zlého počasia.

O d e v n é d o p l n k y

Ženské i mužské odevné časti sa ešte aj dnes sväzujú najčastejšie na doma pletené š n ú r k y a t k a n i c e. Goliere a obalky, do ktorých sú všívané vrapy menujú sa na všetkých odevných častiach na celom vidieku „g r z n á“.

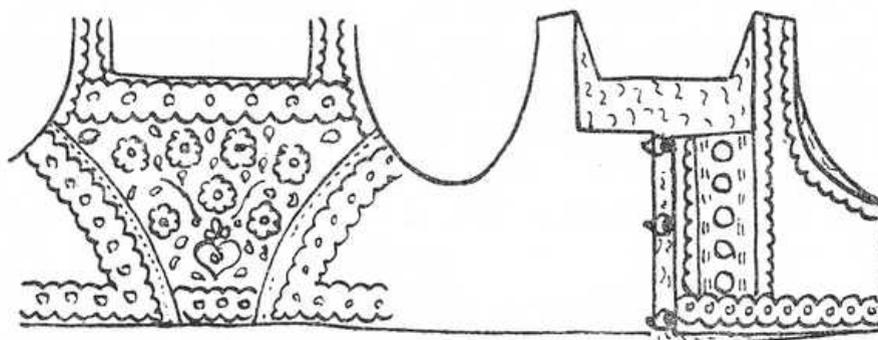
Obr. 17. Biely súkenný prusliak „fajbike“ — Turie Pole, Lešť, H. Tisovník. Rozmery: dĺžka predku 25, chrbta 30, dĺžka plecníc 12, šírka 5, šírka predného dielu 25, šírka predného a zadného dielu 35, šírka zadného klinu 5—12, dĺžka 30—20.

S ú č a s n ý p r a c o v n ý o d e v

Ženy a dievčatá sa v hornom Novohrade r. 1950 a niekoľko rokov predtým obliekali takto:

Najspodnejšiu odevnú časť starých žien tvorí rubáš, u mladých košľa. Najmladšie nosia spodné flanelové alebo šifónové sukne. Vrchnú časť pracovného odevu tvorí sukňa, v lete z kartúnu, farbiarčiny, umelého hodvábu, v zime zo štofu a flanelu. Mladšie nosia pestré sukne, staršie sa pridriavajú fariieb tmavých, hlavne modrej a čiernej. Na všedný deň sa nosia holé nezdobené plátenné oplecká. Mladšie nevesty nosia do práce na jar vytkávané zdedené oplecká. Za chladna vrchné oblečenie tvoria pletené svetre alebo kacabajky. Staršie ženy si uväzujú farbiarske kosičky, ktoré ešte pred druhou vojnou nosily všetky ženy. Najmladšia generácia dievok a neviest nosí do práce

pracie blúzy a tričká. Mladšie nosia do práce široké kartúnové zástery, staršie sa opasujú plátennými veľkými zásterami „fiertochami“ alebo krátkymi „väzáčkami“. Dievky sa češú na vrkoč a pri práci si ho zavíjajú do konta. Vydaté ženy v posledných 10 rokoch zanechali kitu a čepiec a upravujú si vlasy tiež do kontov a zavíjajú do ručníkov. Za nečasu sa nosia gumové

Obr. 18. Kožúšok z bielej barančiny s červenou karmazínovou aplikáciou — Turie Pole, Lešť. Rozmery ako u prusliaka.

alebo remenné čižmy, v lete sa chodí na boso, v zime v kapcoch. Cez žatvu sa pracuje v kúpených alebo doma šitých súkenných papučiach. Do mestských šiat sa preobliekajú tie ženy a dievky, ktorých mužovia a otcovia pracujú v priemysle, alebo ktoré chodia do školy.

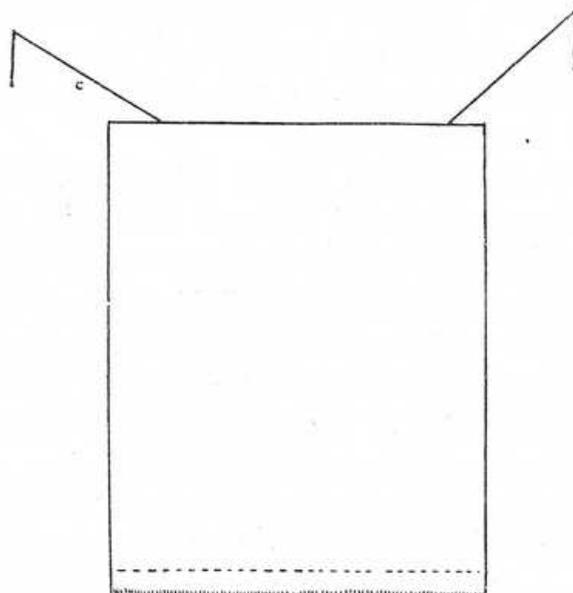
Mužskí nosia do práce obnosený sviatočný odev. Starší si za chladna obliekajú súkenky, v lete gate, domáce konopné košele s rukávami stiahnutými do manžety, pletené svetre, kožušky, klobúky, čiapky. V zime krátke kabáty, baganče, baranice a z ovčej vlny pletené pančuchy. Mladší nosia do práce obnosené kúpené obleky, kožuchy, klobúky a čiapky.

Pracovný odev z konca XIX. a začiatku XX. storočia

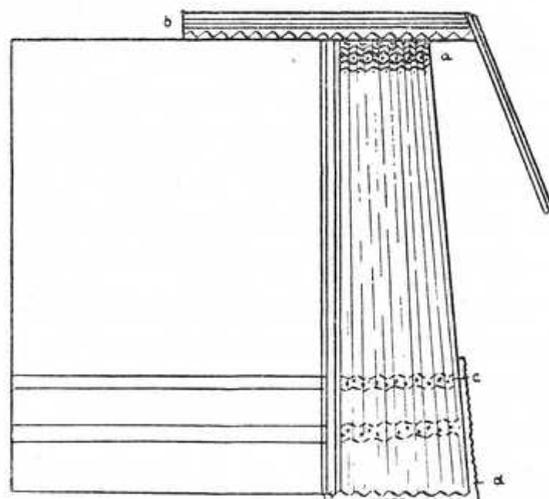
Koncom XIX. a začiatkom XX. storočia sa pracovný ženský i mužský odev podstatne líšil od súčasného pracovného odevu. Bol zhotovený z domácich materiálov a od sviatočného odevu tej doby sa odlišoval stupňom obnosenosti, menšou dekoratívnosťou a akosťou materiálu. Jednotlivé odevné formy boli organicky závislé od domáceho materiálu, práce, klímy. Zhotovitelia týchto odevných častí na rozdiel od pracovného odevu neskorších rokov snažili sa pritom za daných hospodárskych a sociálnych podmienok čo najlepšie využiť domáce suroviny.

Spodnú časť ženského odevu tvoril rubáš s klinmi. Pracovné oplecká boli holé, len mladšie ženy a dievky nosily oplecká s čipkami a prietkami.

V lete sa do práce nosily konopné „gecele“, ktoré sa pri práci upínaly. Podľa ústnej tradície najstaršou pracovnou zásterou bola konopná „väzáčka“ z jednej poly plátna. Neskoršie sa do práce nosily farbiarske zástery. Na oplecko sa v lete obliekal súkenný lajblík a za chladna kožuštek. V zime sa namiesto „geciel“ nosily hrubé zelené sukne. Aj do práce sa nosily pletené pásy. Ko-

Obr. 19. Zásterka z jednej poly plátna „väzáčka“; a) strapce z osnovy, b) dierkové prešitie, c) motúzy na zapásanie — Turie Pole, Lešť.

Obr. 20. Zásterka „šata“ z dvoch pôl; a) vrapovanie, b) obalok s našívaním, c) našívané stuhy a krepinky, d) čipka, e) voľný šev ozdobný — Turie Pole, Lešť, Horný Tisovník. Rozmery: šírka dve poly látky, dĺžka 76, šírka vrapovania 30, výška 7, výška obalku 4.

sičky sa do práce začaly nosiť len okolo prvej svetovej vojny. Ženy v lete chodily do práce bosé, v zime v pletených papučkách alebo v kapcoch. Všetky ženy do práce práve tak ako aj na sviatok si zavíjaly hlavy do „kity“ a do čepca. Okolo domu a v lete na poli sa pracovalo len v čepcoch, inokedy si ženy zavíjaly hlavy ešte do ručníkov. Dievky chodily do práce holou hlavou. Za nečas si ženy prehadzovaly na hlavu sukne alebo staré plachty.

Chlapi nosili do práce za chladna súkenky, krátke košeľe, kožúšky, takže pri pohybe chrbát a hrud' boly holé. Za chladna sa nosily baranice a v Lešti a Turom Poli biele kabanice, v Tisovníkoch čierne alebo buravé. Hrubé nezdobené haleny a „bundy“ — šuby nosili pri pasení statku za nečas. S prvými lastovičkami chlapi odkladali súkenky a obliekali si gate. Pracovnou obuvou chlapov boly krpce. Okolo prvej vojny, keď sa chlapi vrátili z frontov domov, začali v pracovnom odevu nosiť zapásané košeľe, mestské čiapky, baganče a čižmy.

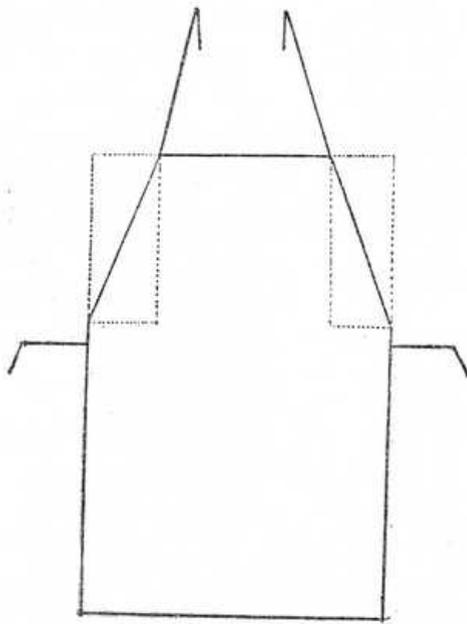
Súčasn^é sviatočné oblečenie sa od súčasného pracovného oblečenia odlišuje drahším materiálom, archaickými formami a výzdobou. Súčasn^é sviatočné oblečenie starien sa od mladých tým, že stareny nosia na sviatok odev, ktorý sa nosil za ich mladosti do polosmútku. Dievčatá a ženy, ktorých mužovia pracujú v priemysle, ako aj tamojšie ženy roľníckej nosia na sviatok sukňu s blúzou a za chladna kabáty, bohatšie nosia na sviatok odev, ktorý vo sviatok pred prvou vojnou nosila väčšina žien a dievok. V súčasnom sviatočnom odevu sa zreteľne javia rozdiely nielen medzi jednotlivými generáciami, ale aj medzi kulakmi, maloroľníkmi a robotníkmi.

Stareny si i dnes vo sviatok do kostola obliekajú zelené sukne, oplecká s paličkovanými čipkami, kožušky, čierne vrapované zástery. Zakladajú si kity a čepce a zavíjajú sa do čiernych ručníkov. Obuvou starien sú kapce a na lazoch ešte aj pletené papuče. Na veľké sviatky si ovíjajú okolo pliec plachtičku „plahôtku“, ktorou sa za dažďa celé zakrývajú (obr. 16). V zime nosia stareny kožuchy „kudmene“. Dievčatá ako aj ženy robotníkov a drobnejších roľníkov si obliekajú na sviatok s obľubou skladané sukne a blúzy s drobnou výšivkou. Niektoré nosia k tomuto oblečeniu zástery s volánom. — Bohatšie dievky a ženy si na veľké sviatky obliekajú ešte odev, ktorý nosily pred druhou vojnou skoro všetky ženy a dievky. Je to sukňa s volánom, krátky pručlík, oplecko, čepiec, zástera s volánom, kosička a ručník. K tomuto odevu patria čižmy alebo poltopánky.

Dnes v hornom Novohrade chodia mužskí vo sviatok, až na niekoľkých lazníkoch, v kúpených mestských šatoch. Za prvej ČSR mladší začali nosiť namiesto súkeniek bričesky, čižmy a košele s úzkymi rukávmi. V súčasnej dobe odev s gaťami alebo súkenkami a vyšívanými košelami, kožuškami, zásterou, kabanicom a čižmami si obliekajú len herci na divadelné predstavenia, alebo členovia tanečnej skupiny na prehliadky ľudovej tvorivosti.

Sviatočný odev z konca XIX. a zač. XX. stor.

Ženský sviatočný odev z konca XIX. a začiatku XX. storočia bol príbuzný so súčasným odevom starých žien. Okrem zelených sukien, rukávov s čipkami, kožuškov a pásov, nosily sa v lete „gecele“ z jemného batistu a damasku s kvietkovaným podšitím. Opasovaly sa modrými, zelenými a čiernymi zásterami, na hornom kraji ozdobne cez vrapy prešívanými. V tomto čase sa začaly sviatočné oplecká bohato vyšívať (obr. 10, 14). Po vojne 1918 pletené pásy nahradily látkovými a prusliaky skrátili, rozšírilo sa nosenie kosičiek. Čižmy boli aj v tomto čase vzácnosťou. Za chladna nosily kožuch alebo

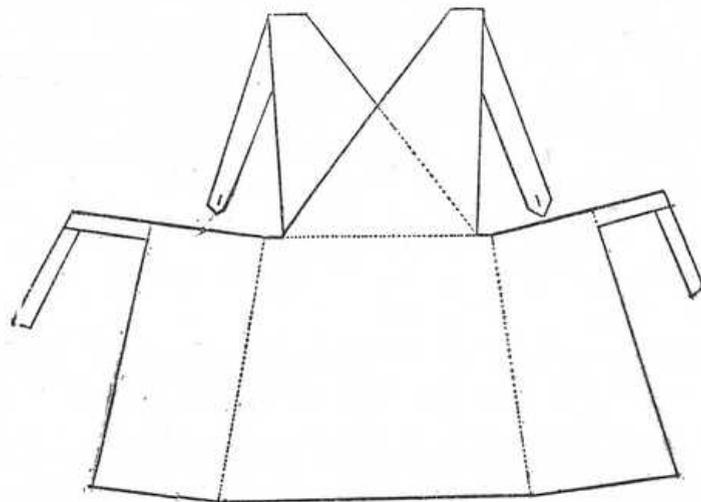

Obr. 21. Záster do práce „fiertoch“ z jednej poly plátna — Turie Pole, Lešť.

kou a perom a krpce. Ku gatiam nosili vytkávané zástery (obr. 39). V zime sa v tomto kraji namiesto gatí nosily súkenky. Bohatí gazdovia chodili do kostola v halenách. V Sennom sa pamätajú, že bohatí chodili v zime v cifrovaných bundách a v lete vo vyšívaných halenách do kostola, kde mali vyhradené miesta pred oltárom. Po r. 1918 začali chlapi tento sviatočný odev zanechávať. Vyšívané košele, dlhé kožušky a mestské klobúky začali po vojne nosiť najprv mladší. Ale aj tento druh odevu rýchlo ustúpil mestskému oblečeniu.

Obradový odev na sobáš

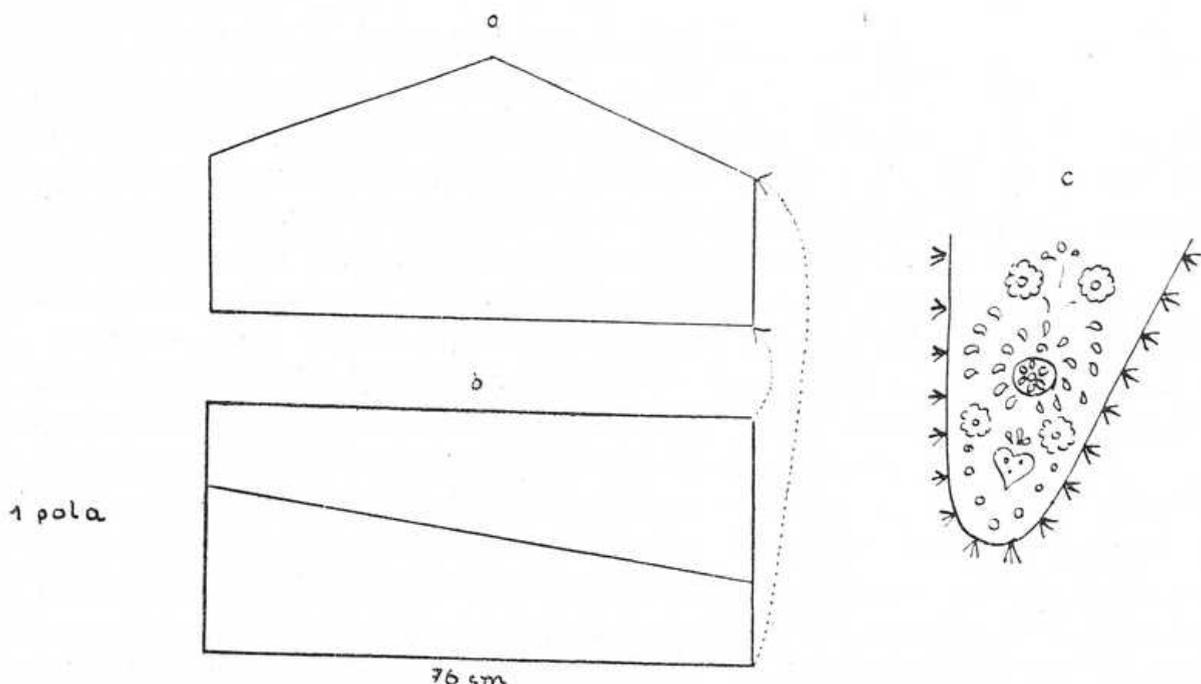
V súčasnej dobe sa nevesta vydáva v takom odevu, aký sa nosí vo sviatok. Tento je však ušitý z bieleho hodvábu a všetky výzdoby na ňom sú biele alebo strieborné. Na hlave má nevesta „šlajer“ — závoj a veniec z umelých bielych kvetín a zelenej myrty. K tomuto obleku patria biele

Obr. 22. Záster do práce „fiertoška“ z kretónu — Turie Pole.

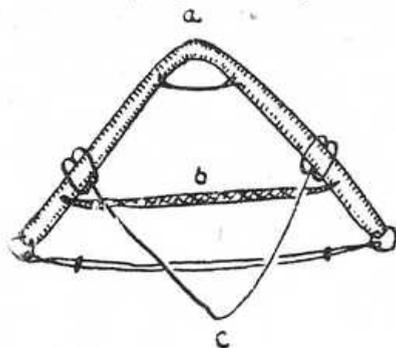
látkové kacabajky. Dievčatá chodily holou hlavou s naviazanými mašľami na vrkoči. Do kostola nosily veľké stuhové party. Ženy si zavíjaly hlavy do bohato vyšívaných čepcov a do dlhých ručníkov. Mladšie si pridržaly čepce čelenkami. V zime sa ku kožuchoch nosily veľké kašmírové ručníky, viazané pod bradou.

Sviatočný mužský odev z konca XIX. a začiatku XX. storočia sa skladal z nových odevných súčiastok, ktoré sa po obnovení nosily do práce. Ak sa od všedného odevu tejto doby rozlišoval, tak len jemnosťou použitých materiálov a výzdobou. V sviatočnom odevu sa v tomto čase nosily urámené gate, krátka vyšívaná alebo pretkávaná košeľa, (obr. 38) krátky vybíjaný kožuštek, remeň s tromi prackami, čierna, buravá alebo biela kabanica (v Turom Poli), klobúčik s retiazkou a perom a krpce.

O b r. 23. Strihový rozbor kosičky; a) stredná časť, b) strihanie koncov z jednej šírky látky, c) ornamentálne zakončenie — H. Tisovník.

pančuchy a čierne topánky. Ženích nosí na sobáš tmavé šaty, košelu od nevesty a biele voskové pierko za klobúkom. Začiatkom XX. storočia sa ešte mladuchy vydávaly v zelených súkenných sukniach, bielych súkenných prusliakoch, pásoch, tmavých hodvábných zásterách a na hlavách mali stužkové party so zelenými vencami. Mladý zať išiel na sobáš v kroji, aký sa vtedy nosil na sviatok, ale obyčajne vtedy dostával od rodičov nový kožuštek, kabanicu, halenu.

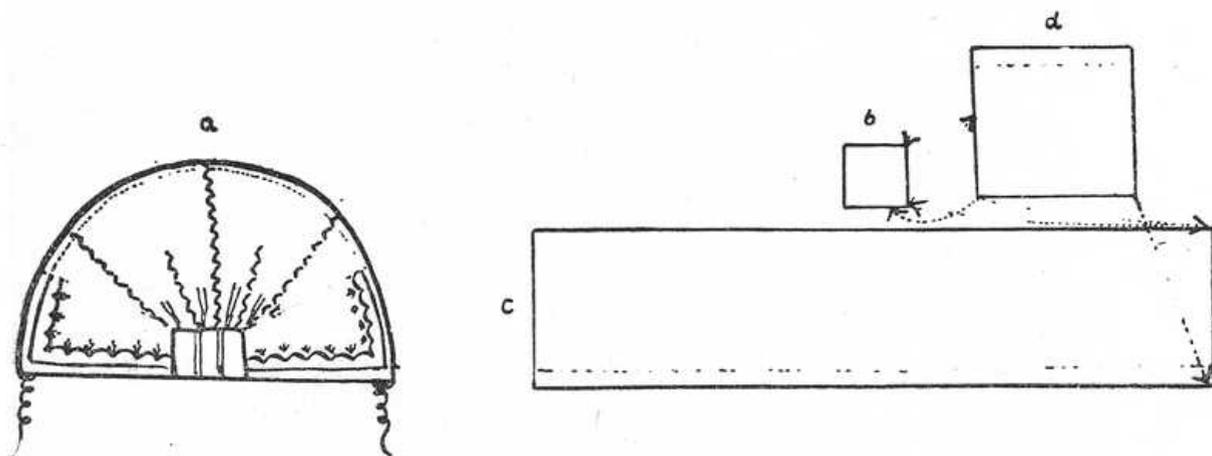

O b r. 24. Podložka pod účes na „kitu“; a) kúdel omotaná plátom, b) drevené rozponky, c) motúz, ktorý pridržiava kitu na temeni hlavy — Turie Pole, Lešť, H. Tisovník.

Smútočný odev

Smútočný odev mladších žien sa skladá z čiernej sukne, blúzy, zástery a ručníka. Staršie ženy do smútku nosia k' čiernemu odevu bielu konopnú zásteru. Na sviatok do smútku nosia stareny farbiarske sukne, tmavé kacabajky, zástery a ručníky. V zime do smútku staršie nosia kožuchy, farbiarske šatky,

biele konopné zástery a zelené sukne. Veľmi staré ženy nosia i dnes do smútku nebielené konopné rukávce. Trniková a Koreň rozprávajú, že starí ľudia za ich mladosti nosili do smútku nebielený konopný odev; ženy konopný rubáš, geceľu, oplecko, doma farbenú čiernu konopnú zásteru a ručník. Chlapi do smútku nosili tiež len konopné oblečenie. Na tomto smútočnom odevu nebolo nijakých ozdôb a švíky boli sošité len jednoduchým voľným švom a kraje upevnené len dierkovaním. Ku koncu XIX. a začiatkom XX. storočia bol

Obr. 25. Strihový rozbor čepca; a) celok, b) prednička, c) dienko, d) boky čelenky — Turie Pole, Lešť. Rozmery: šírka dienska 16, dĺžka 27, prednička 4×6 , boky 16×23 .

tento ženský smútočný konopný odev nahradený odevom zhotoveným z modrotlača. Z konopného smútočného odevu ostala v tomto type len konopná záster a rukávce. Za prvej ČSR a za tzv. Slovenského štátu začaly mladšie na smútok nosiť čierny odev. Do polosmútku sa nosil odev vyzdobený týmito farbami: hnedou („dimová, ľanová“), telovou, svetlomodrou, fialovou a žltou („sirková“). V týchto farbách je aj sviatočný a slávnostný kroj na smutné sviatky. Chlapi na smútok nosia sviatočný odev.

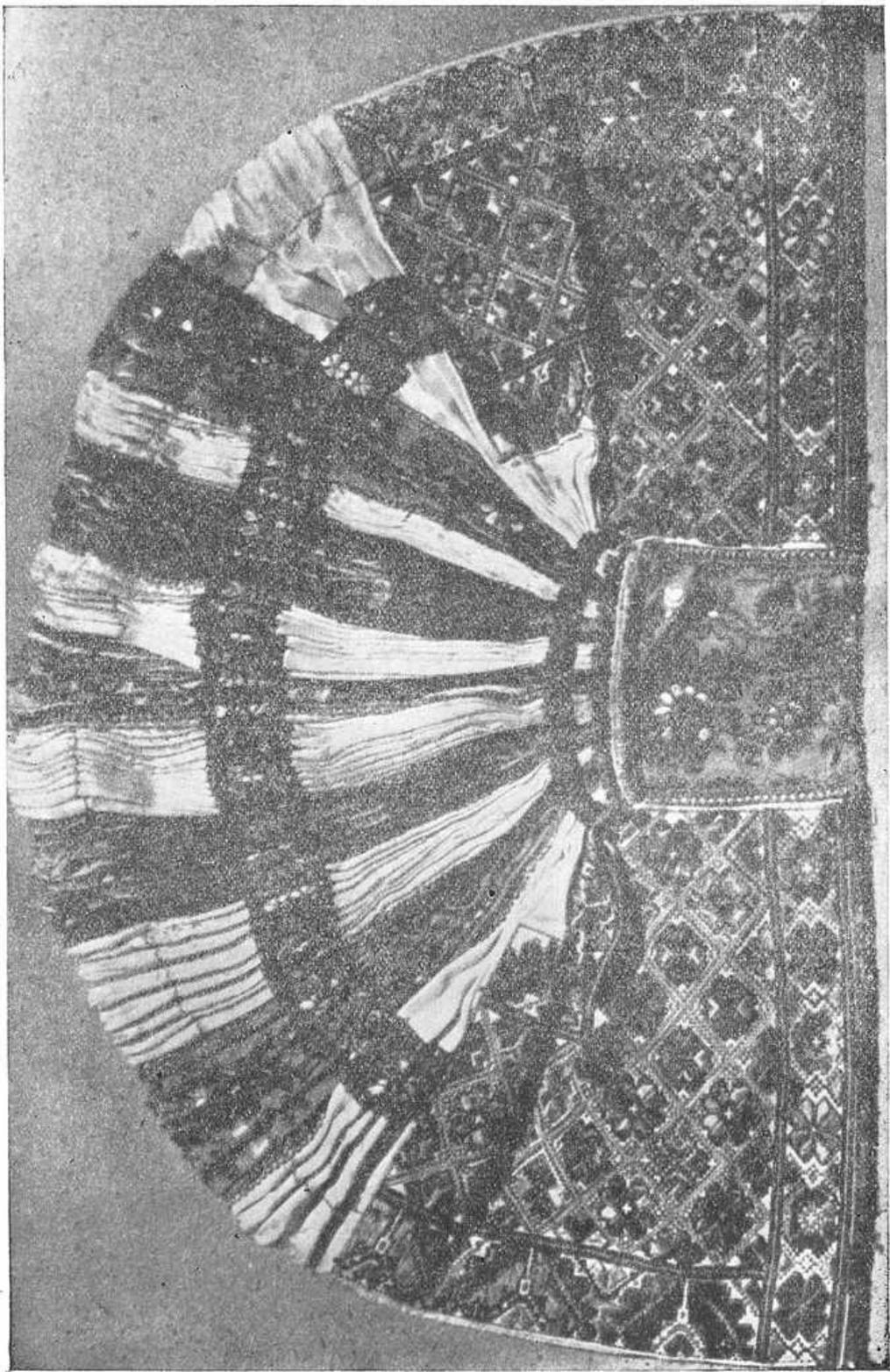
Odev detí

V súčasnom čase nosia deti obyčajne odev kúpený alebo šitý doma podľa detskej konfekcie. Koncom XIX. a začiatkom XX. storočia nosily deti kabanku zvanú „babán“. Tieto kabanky nemaly rukávov a deťom sa pod ne obliekaly malé košielky alebo oplecká (obr. 40). Dievčatám uväzovali na hlavu ručníky. Chlapci po dvoch rokoch dostali malé klobúčiky, takej formy, akú nosili dospelí. Od 4—6 rokov začaly deti nosiť odev, ktorý strihove bol

O b r. 26. Zakladanie čepca na kitu, Turie Pole.

zmenšeným odevom dospelých. Tento detský odev bol zhotovený z domáceho materiálu alebo z lacných kupovaných látok. Obuvou detí boli v zime kapce a papuče, v lete deti chodily bosé. Nákladnejšie odevné súčiastky, ako kožúšky, súkenné sukne, remene, dostali dievčatá a chlapci už vtedy, keď sa začali dievčiť a parobčiť. Koreň sa pamätá, že ako 6—8 ročný chlapec chodil z lazov do školy aj 2 hodiny pešo v zime i v lete v nohavičkách a v košeli. Matka mu vraj holý driek často v zime uväzovala starým vlniakom, aby mu nebolo zima. Niekedy zase dotrhával staré matkine kacabajky.

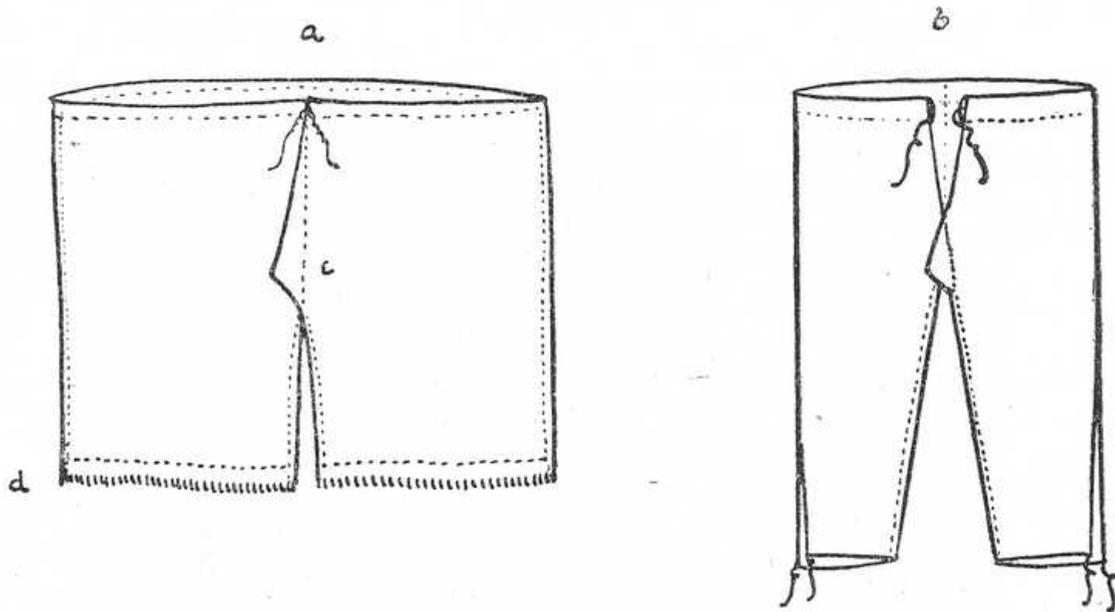
O b r. 27. Čepiec zo sviatočného odevu, Turie Pole.

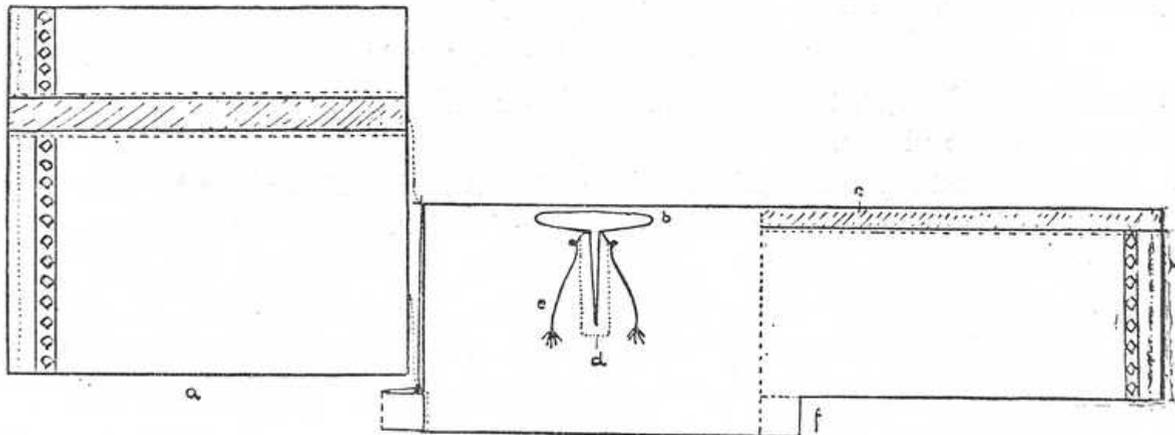
Ob r. 28. Sviatočný a slávnostný odev dievok so stuhovou partou. Takýto odev nosily ženy a dievky začiatkom XX. storočia v hornom Novohrade. Geceľa biela s našívanou červenou stuhou, modrá brokátová zástera a prusliak. Rukávce vyšívajú krížikami vo farbe červenej a modrej. Veľký Lôm.

Doma vyrobené súkno, plátno, nite, dratvu, čipky v hornom Novohrade používali nielen na zhotovenie odevu, ale aj na výrobu textilíí potrebných pre dom a hospodárstvo. V týchto textilných predmetoch sa nám zachovali najjednoduchšie strihové formy a techniky spracovania.

Úžitkový textil pre hospodárstvo je zhotovený obyčajne z klkového

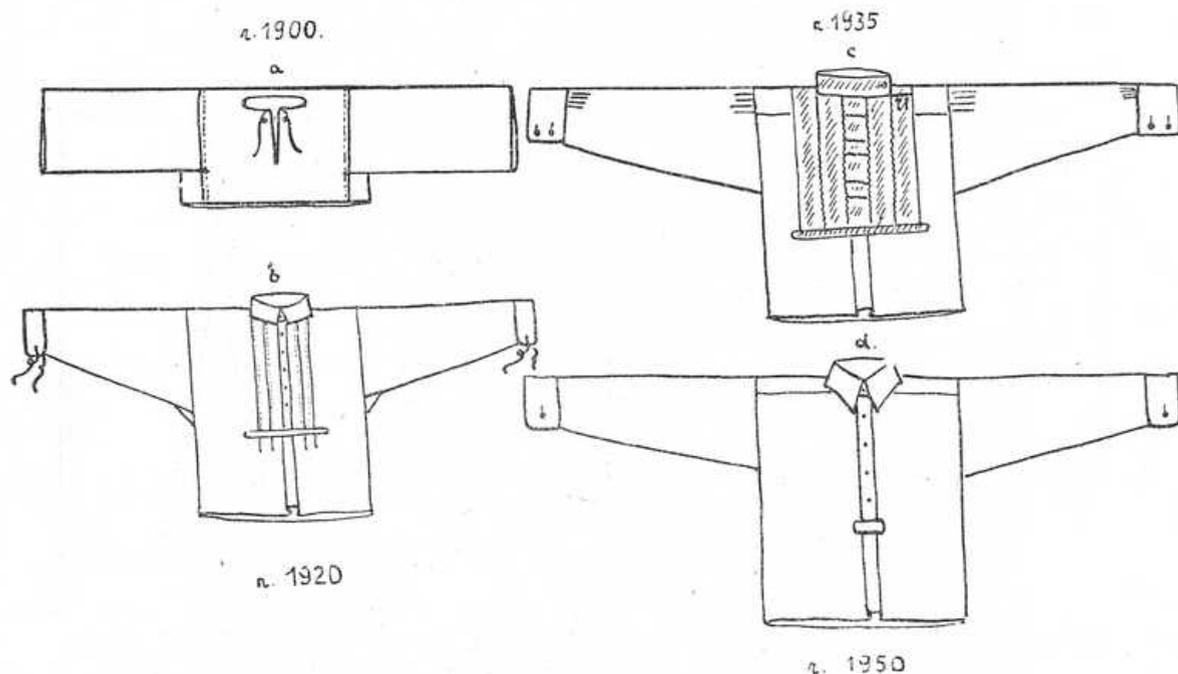

Obr. 29. Gate, a) vrchné zo štyroch pôl plátna, b) spodné z dvoch pôl plátna, c) klíny, d) vystrapenie, e) dierkové prešitie. — Turie Pole, Lešť.

Obr. 30. Krátka mužská košeľa; a) strihový rozbor rukáva, b) grzno, c) paličkovaná vložka, d) výšivky na predničke „obdierkovanie na zjahrení“, e) pletené žinky, f) klinčeky, g) šitá mrežka — Turie Pole, Lešť.

plátna, pričom švíky sú sošívané predným, zadným švom alebo voľným obyčajným švíkom. Držiaky na týchto textíliách sú z tkaníc a motúzov, dopletených zo zvyšujúcej osnovy týchto výrobkov. Takýmto spôsobom sa i dnes zhotovujú plachty na cúdenie. Na doma robené vozové plachty treba aj 70 rífov kľkového plátna. Vrecká na siatie sa zhotovujú z jedného rífu plátna. Vrecia na obilie sa šijú z úzkeho kľkového plátna. Majiteľ si vrecia pozná podľa farby a šírky zatkaných prúžkov. Popolnice

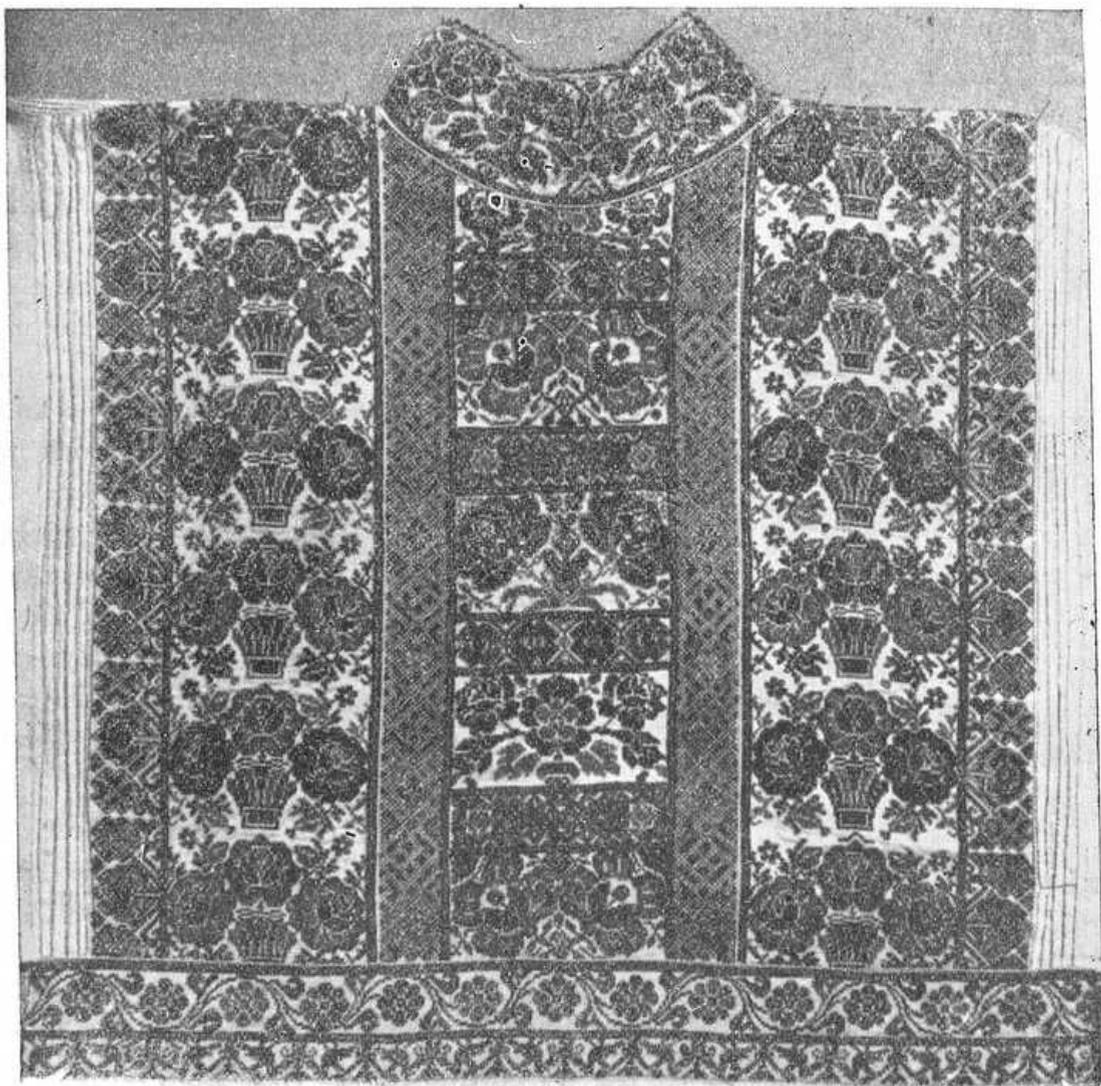
Obr. 31. Vývin strihu a výzdoby mužskej košele za posledných 60 rokov v hornom Novohrade, a) krátka košeľa z domáceho plátna, stany po jednej pole plátna, b) košeľa z domáceho plátna so zámami, c) košeľa „slovenská“ s vyšívanou predničkou a manžetami, d) košeľa mestského strihu z kúpených látok.

na seno — „obrusy“, tanistry na obrok, cedidlá na syr a mlieko šijú ženy tiež z kľkového plátna.

Úžitkový textil pre osobnú potrebu sa šije z konopného alebo polovičného plátna. Plachty na posteľ sa šijú z dvoch pôl plátna 220 cm dlhých. Kuchynské i osobné uteráky „klinovníke“ sú tiež z tohto plátna. Veľkosť uteráka nie je presne určená, pretože sa obyčajne zhotovuje zo zvyšku plátna. Staršie uteráky majú konce vystrapené a vytkané hviezdami. Okraj je upevnený dierkovaním. V poslednom čase sa uteráky obšívajú strojom.

Starší dotrhávajú po rodičoch zdedené sýpkoviny a obliečky na periny a vankúše. Šili ich z doma tkanej páskovanej činovate (obr. 41, 42, 43). Podľa ústnej tradície činovatné periny boli najobľúbenejšie koncom XIX. a začiatkom XX. storočia. Priadzu na červené, modré a čierne prúžky dávali

farbiť do Detvy. Okolo r. 1900 začali dievkam dávať rúchové periny z kúpe-
nej modrotlače. Pred prvou vojnou bolo rúchové oblečenie z kašmíru. Za prvej
ČSR šili rúchové periny z páskovaných zefírov. Dnes sa rúchové oblečenie
šije z bieleho damasku. Činovatné obliečky na vankúše sa šily z jednej poly
a na boku sa sošivaly, perinisko malo v sebe štyri poly činovate. Bočné za-
pínanie na farbiarskych, kašmírových a zefírových vankúšoch bolo zdôraznené
veľkými zubami alebo vyšívanými pruhmi. Takéto vankúše sa postielaly touto
ozdobou navonok. Biele obliečky sa šijú so zapínaním na spodnom okraji a za-
stielajú sa prikrývkou.

O b r. 32. Náprsenka z mužskej sviatočnej košele zhotovenej z bieleho damasku. Ná-
prsenka je vyšitá na bavlnenom domácom plátne krížikami, šikmým stehom a zubkami
perlovkou, vo farbe červenej, zelenej, pávovo modrej, zlatooranžovej — 38 × 37 — Turie
Pole, zhotovila Z. Mihaľová svojmu mužovi na sobáš r. 1940.

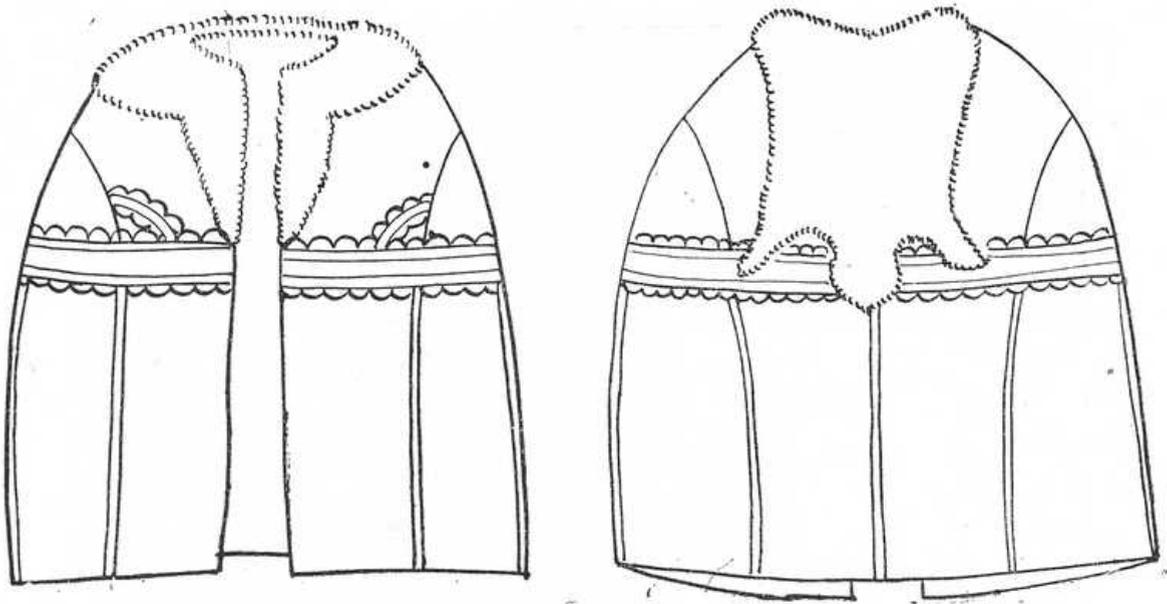

Obr. 33. Sviatočný mužský letný odev, ktorý nosili začiatkom XX. stor. chlapi v Turom Poli. Gate sú z domáceho bavlneného plátna s modrým a žltým dierkovaným prešitím. Kabanica je biela s červeným obšitím, klobúk zelenkavý, čizmy čierne — Turie Pole, šila a vyšivala Luptáková asi r. 1935.

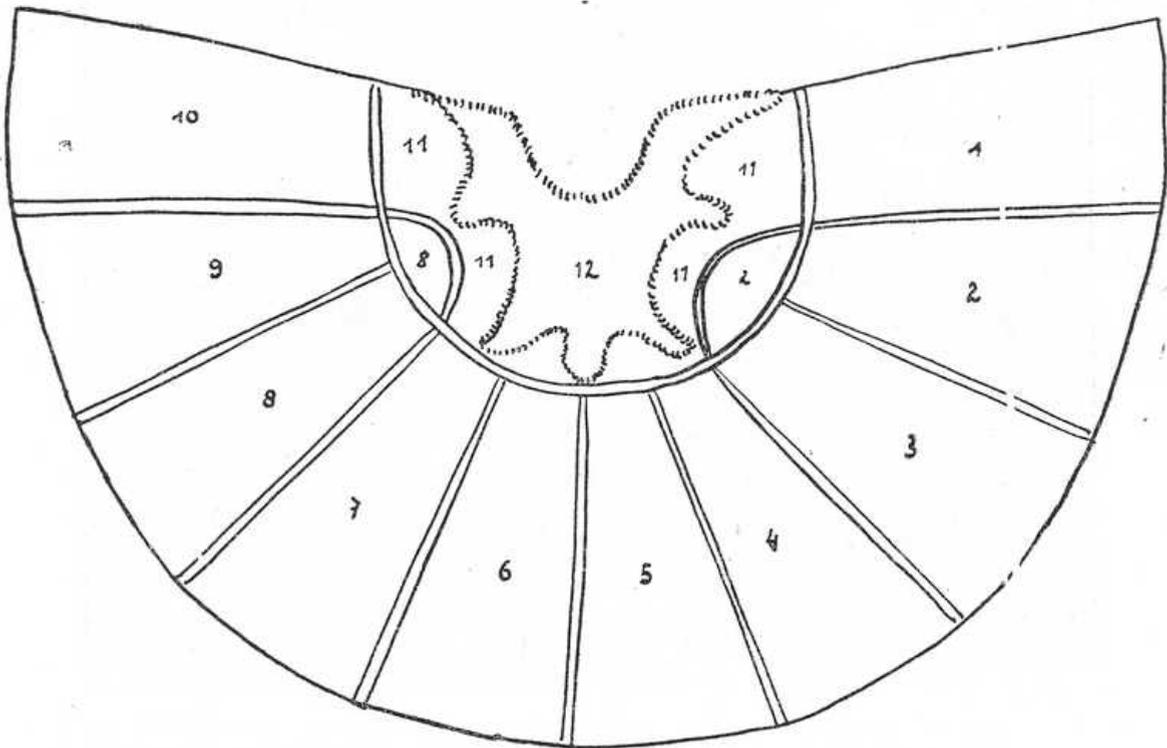
pôčkou. Rodičia Koreňovi vraj rozprávali, že za ich mladosti v Novohrade mŕtveho okrutili len do plátna, vystreli na dosku a tak aj pochovali. S kúpenými lakovanými truhlami prestali dávať do hrobu tieto plachty a nahradili ich kupovanými múlovými prikrývkami.

Okrem týchto úžitkových textílií sú v každej domácnosti aj textílie používané na výzdobu interiéru. Staršie ozdobné textílie sa používajú na ozdobu interiéru vo všedné dni, ozdobné textílie zdedené po matkách na výzdobu vo sviatok a textílie mladých neviest na výzdobu predných izieb na veľké sviatky a obrady.

V súčasnej dobe sa na zakrývanie postieľ okrem kúpených prikrývok používajú aj zdedené kútné plachty a plachtičky — „plahôtky“. V kúte zastretom kútnymi plachtami ležaly šestonedielky ešte aj po vojne r. 1918. Šily sa z dvoch alebo troch pôl konopného alebo miešaného plátna (obr. 16 a 44) dlhých 220 cm. Plachtičky a smrtné plachty sa šily z dvoch pôl plátna, tiež 220 cm dlhých. Výzdoba kútnic, smrtných plachiet a plachtíčiek je umiestená okolo paličkovej vložky, ktorou sú sošité jednotlivé poly. Výzdobu tvorí dierkované spevňovanie kraja, paličkovaná čipka a úzky ornamentálny pás plochým stehom po niti. Plachtičky do veselosti sú na okrajoch prebraté červenou priadzou, do smútku ľanovou nebielenou niťou. Starí ľudia majú do truhly odložené celkom jednoduché plachty z dvoch pôl plátna, obšité len úzkou či-

b

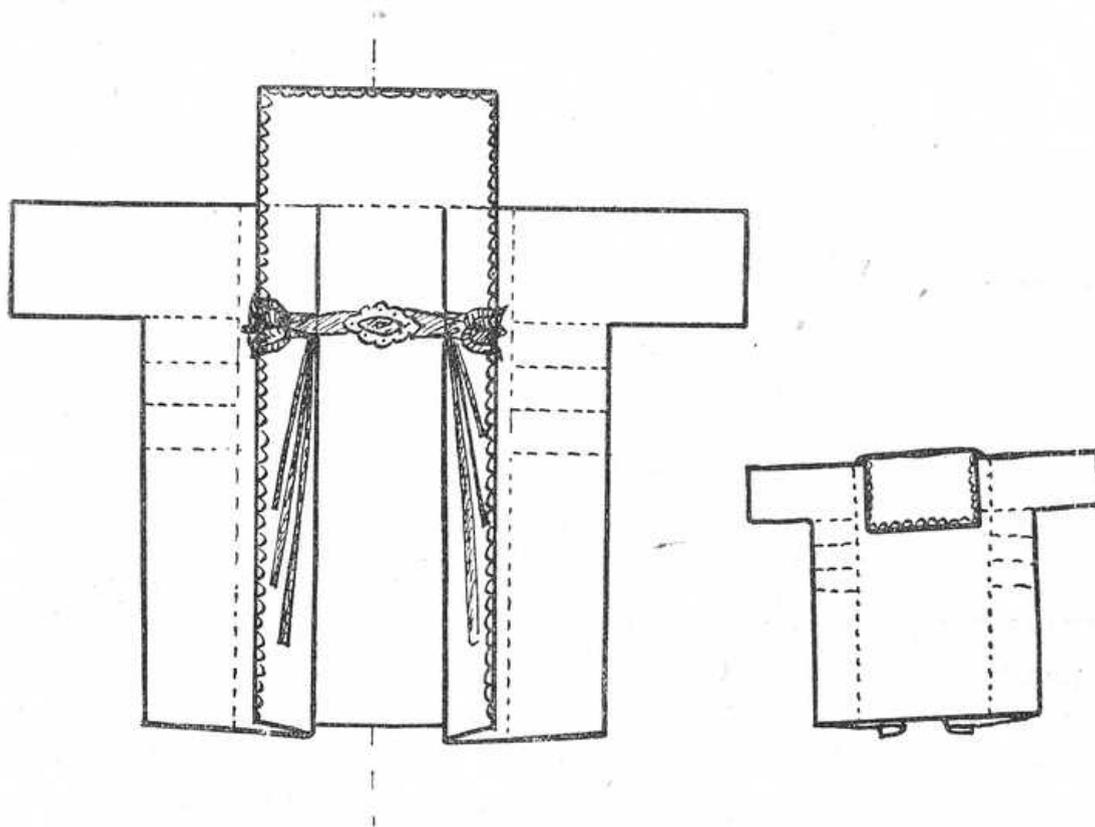

Obr. 34. Kožušinová širica — „bunda“ s hazuchou z nestrihanej ovčej kože; a) pohľad z predu a zo zadu, b) strihový rozbor z 12 koží — Senné.

O b r. 35. Kožušinová šuba „bunda“ z ovčej kože na bielo činenej. Šil ju miestny kožušník z 11 koží, hazuchu tvorila dvanásť koža. Takéto nezdobené šuby nosili pastieri pri pasení statku — Turie Pole.

So zmenou hospodárskeho a sociálneho života, ktorá prebiehala v hornom Novohrade od konca minulého storočia, nastala i zmena vo vývoji a použití takých textílií, ako kútna plachta, plachticky a pod. Ženy napríklad prestaly nosiť typ odevu so zelenou sukňou, rubášom a plachtickou. Prestaly sa pri pôrode zastierať kútnou plachtou. Plachticky a kútnice ako väčšie nákladné kusy sa však delily s matere na dcéru a hľadala sa možnosť využiť veľké ornamentálne stvárnené textílie. Možnosť sa našla v použití týchto textílií na za-

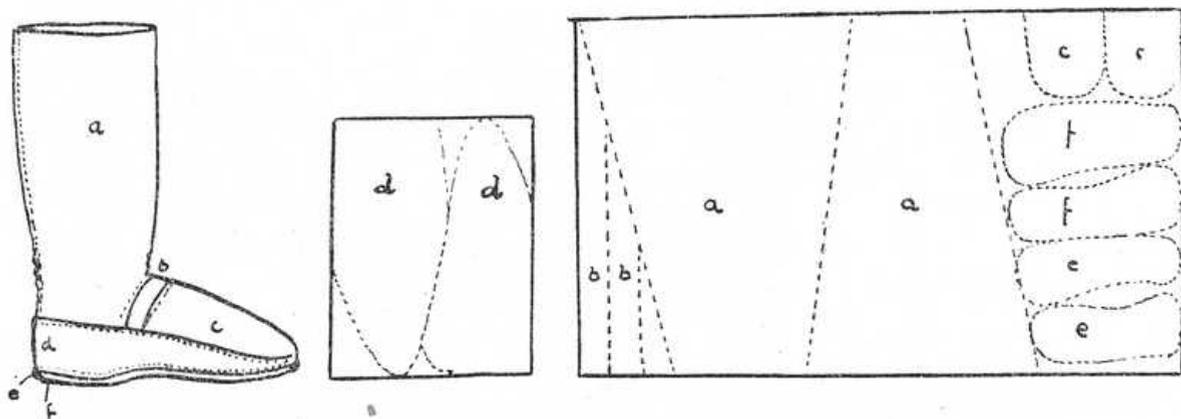
Obr. 36. Strihový rozbor haleny — „širice“ s prackou a remenicami „šmihlami“ — Senné.

stielanie postieľ. Koncom XIX. a zač. XX. storočia sa periny nezastielaly, ale činovatné, farbiarske alebo kašmírové periny a vankúše sa na vysoko vystielaly. So zmenou interiéru a nábytku zmenily sa aj posteľe a ich postielanie. Bielo potiahnuté periny sa začaly „po mesky“ zastierať a prikrývať týmito starými tkaninami, ktoré sa už nemohly použiť.

Interiér prednej izby a kuchyne sa ozdobuje u t e r á k m i, ktoré vešajú po stenách na ozdobné vešiaky. Tieto uteráky majú konce zakončené vystrapením a prietkou alebo výšivkou (obr. 45). Ozdobné uteráky majú v živote Novohrad-

čanov aj inú funkciu; mladuchy nimi obdarujú pri svadbe bližšiu ženichovu rodinu, farára i učiteľa.

Kmotry na krst nesú tanier s koláčom zaviazaný vo v á ľ a n i č k e. Zhotovujú ich z jednej poly plátna, dlhej asi 60 cm. Kraje sú pretkané tenkým pásičkom a rohy zakončené tkanicami, ktorými sa váľanička sväzuje do uzlíka (obr. 46).

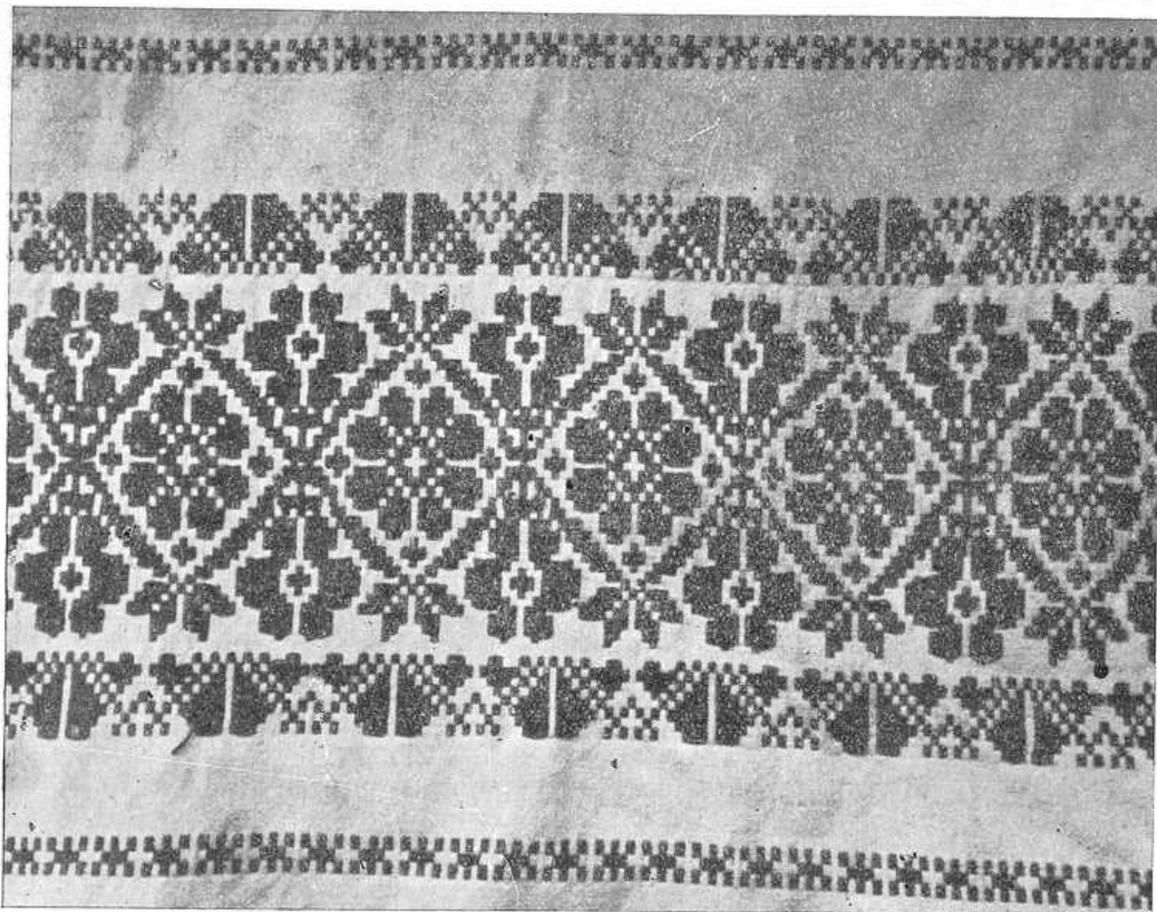
Obr. 37. Kapce — „kpacáty“; a) „sárike“, b) priehlavok, c) vršok, d) veľká podošva, e) podošva „k nohe“, f) vrchná podošva „od nohy“, g) rozmiestenie šablón na kuse súkna — Turie Pole, Lešť, H. D. Tisovník, Ábelová.

Materiál, strih, spracovanie a výzdoba

Základnými materiálmi, z ktorých sa zhotovoval koncom minulého a začiatkom tohto storočia odev a textil, bolo konopné plátno, plátno miešané, súkno, remeň a kožušina, materiály, ktoré si väčšinou každá rodina vyrobila sama. Prebytky týchto výrobkov si rodiny medzi sebou vymieňali za výrobky, ktoré si nemohly alebo nevedeli dorobiť. Hlavne plátno a súkno vymieňali ženy za kukuricu na Dolniakoch. Pri tejto výmene sa necenil tovar peniazmi, ale prácou vynaloženou za žiadaný a ponúkaný tovar. Textilie pre dom a hospodárstvo sa i dnes zhotovujú každý rok podľa potreby. Práve tak aj odevné časti došívajú ženy v rodine každý rok podľa momentálnych požiadaviek jednotlivých členov rodiny. Okrem toho však matky chystajú dievkam od 10. roku výbavy, ktoré obsahujú nielen všetky potrebné odevné časti zhotovené z domácich materiálov, ale i všetok textil pre domácnosť. Doba zhotovovania odevu a textilu trvá od neskorej jesene do začiatku poľných prác. Výšivky robia aj dnes mnohé ženy medzi domácou prácou počas celého roku alebo pri pasení.

Princíp pri zhotovovaní všetkých odevných i bytových textílií v tomto kraji je nestrihať plátno voľne, ale zhotovovať jednotlivé textilné formy z pôl

plátna, sošitých jednoduchým alebo ozdobným švom. Strihanie po útku a osno-
ve, ako aj sošivanie jednotlivých pôl bolo podmienené hrúbkou domáceho
plátna a súkna. Hrubozrnné domáce plátno a súkno voľne strihané a sošivané
rukou domácimi cvernami a hrubými ihlami by sa bolo strapilo a spôsobo-
valo tvrdé, pohybu brániace švíky. Preto ľud siahol k takémuto spôsobu
strihového technického spracovania. Pri takomto strihaní a šití sa však do-
cielil aj minimálny odpad doma vyrobeného materiálu, ktorého pre rozvetve-

Ob r. 38. Preberaný pás z mužskej zástery. Bavlnené plátno, preberané červenou priadzou.
— Turie Pole.

nú rodinu ženy v boji o každodenný chlieb nestačily každým rokom narobiť
veľké prebytky. Pri tomto strihaní sa postupovalo napríklad takto: Klíny,
ktorými sa rozširovaly rubáše, rukávy, sukne, košele boli strihané tak, aby
trojuholníky, obdĺžniky alebo štvorce boli v jednej šírke plátna tak posklada-
né, aby vystrihnutie bočnej hrany jedného klína robilo už bočnú hranu klína

druhého. Novohradský človek sa však snažil využiť aj všetok odpad pri šití alebo pri obnosení odevu, a to na zhotovovanie handričkových pokrovcov, ktoré si každá domácnosť dorobila. Novohradské ženy sa snažily takýmto strihovým a technickým spracovaním čo možno najlepšie využiť domáce materiály a vytvoriť čo najúspornejšie a najkrajšie textilné výrobky.

Výzdoba na týchto textíliách vyrobených z domácich materiálov je umiestená okolo základných strihových spojovacích švíkov alebo na okrajoch jednotlivých foriem. Najstaršia výzdoba na uterákoch, zásterách, gatiach, rukávoch sa vyvinula z účelového prešitia, ktorým sa spevňovalo okrajové vystrapanie hrubého plátna. Ďalej ju nachádzame v podobe ozdobného voľného švíka a paličkovej vložky ako spojenie dvoch strihových častí. Takýmto spojením sa totiž docielilo nielen ozdobné a trváce sošitie, ale pritom aj účelné využitie tvrdého materiálu, ktorý by obyčajným sošitím vytvoril druhé neohebné švíky. Oba tieto princípy výzdoby pretrvávajú aj na odevných formách zhotovených z kúpeného materiálu. Spevnenie okraja a sošívanie voľným švom sa mohlo vyvinúť v bohatú ornamentálnu a kompozičnú výzdobu vtedy, keď ženy boli odbremenené od namáhavej práce napriasť a natkať všetok textil pre celú rodinu. Mohlo sa to stať v čase, keď začaly kupovať bavlnu na tkanie a priasť kolovrátkom, ktorým sa rýchlejšie pradie ako na praslici. Tieto dve základné novoty boli v Novohrade prijaté vtedy, keď členovia dediny začali odchádzať na práce do miest, na Dolniaky a za svoju prácu nedostávali už len naturálie, ale aj peniaze a keď ešte triedna diferenciácia a kapitalizmus nezasiahly rozvratne do výtvarnej práce tohto kraja. Za zarobené peniaze začaly ženy kupovať bavlnenú priadzu, pamučky na vyšívanie a pod. Ženy takto odbremenené od zdĺhavého pradenia a ešte nezafažené kapitalistickým malo-hospodárstvom a shŕňaním majetku, využily čas a schopnosti na vynachádzanie nových motívov, zlepšenie techniky, akosti výrobkov. Pri výbere kúpených pamučkov, vlny a hodvábu na vyšívanie a pradenie volily si tie farby, ktoré už predtým používaly v domácom prírodnom farbení (žltú, čiernu, modrú, červenú a zelenú). Doma farbily konopnú a ľanovú priadzu, ktorá bola na vyšívanie hrubá, nepravidelná. Preto nie div, že až z kúpenej rovnomernej a tenšej bavlny a vlny sa rozvily prvé väčšie vyšivkové a tkáčske ornamentálne kompozície.

Za zarobené peniaze sa kupovala nielen priadza a pamučky, ale aj textílie. S týmito jemnejšími strojovými tkaninami postupne prichádzaly aj nové odevné formy s voľným strihom. Výzdobu zo starých materiálov začaly však novohradské ženy postupne uplatňovať aj na nové strojové tkaniny. Takto sa postupne dochádza od účelového zdobenia na úplne dekoratívne a samoúčelné umiestenie výzdoby, ktoré dosiahlo najväčšieho rozmachu za prvej ČSR a tzv. Slov. štátu a dodnes sa ho pridržiavajú v sviatočnom odevu bohatšie.

V ý v i n n o v o h r a d s k é h o t e x t i l u (Triednosť a pokrokové umelecké tradície)

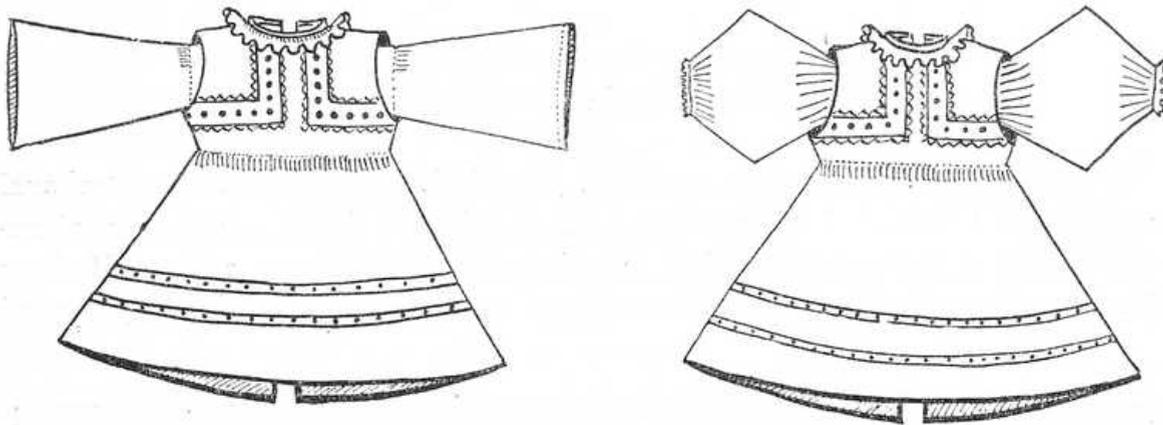
Uhorský kapitalizmus koncom XIX. a začiatkom XX. storočia potreboval rozložiť túto čiastočnú samostačnosť novohradských dedín, ktorá sa prejavovala nielen v prácach textilných, ale aj v celom kultúrnom a hospodárskom živote. Pre svoj priemysel, veľkostatky a stavby potreboval lacné pracovné

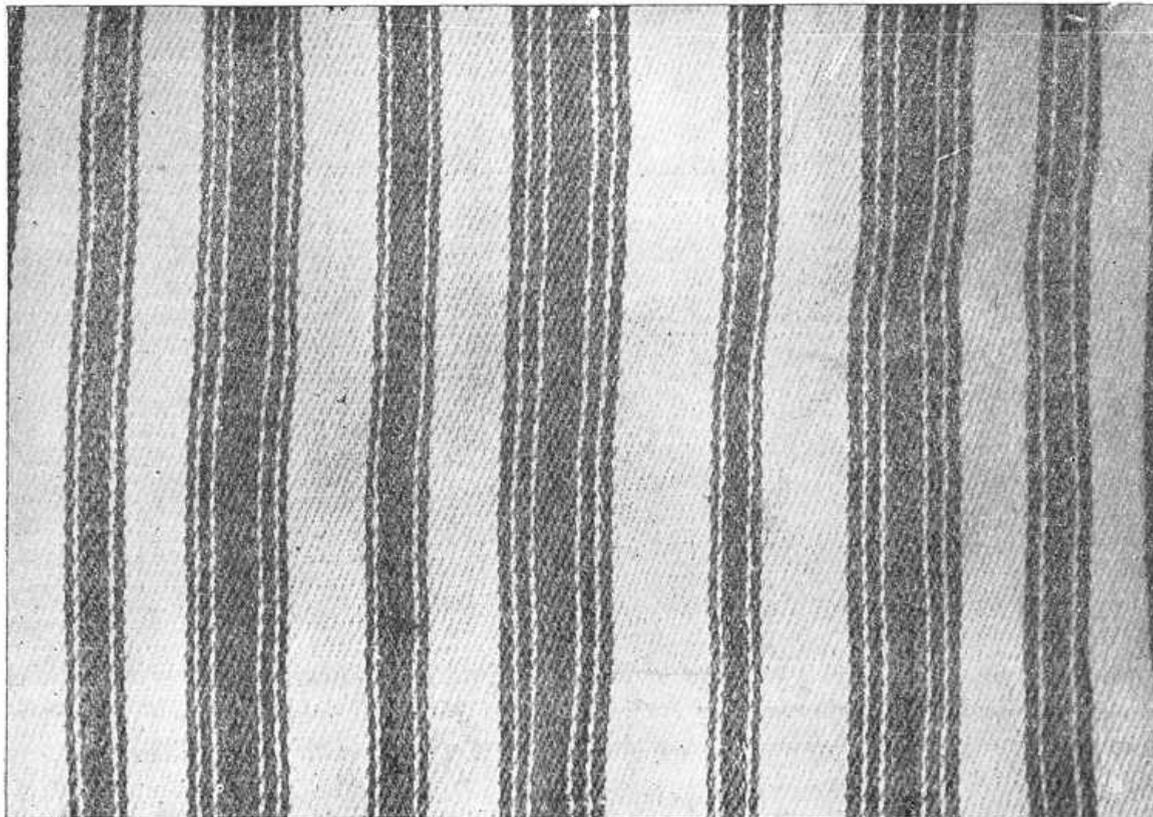
O b r. 39. Detail preberaného pásu z mužskej sviatočnej zástery, na bavlnenom plátne ripsovou technikou a preberaním na štyri nite. Základ červený, doplnky žlté, biele a modré
— Turie Pole, tkala Luptáková okolo r. 1938.

sily. No pritom ani kapitalizmus Rakúsko-Uhorska, ani prvej ČSR nevytvoril také podmienky, aby novohradské dediny sproletarizoval úplne. No jednako novým spôsobom života, peniazmi zarobenými na sezónnych prácach, postupne sa rozrúšal starý spôsob života, hospodárenia i umeleckého prejavu.

Podľa ústnej tradície ženy v XIX. storočí chodily každý rok na sezónne konopné práce na Dolniaky do Maďarska (chodily „na rís“). Pracovali za

O b r. 40. Detská košielka „babán“; a) pre chlapcov, b) pre dievčatá. Kresba „babánu“ je rekonštruovaná podľa popisu starších žien a podľa podobných nálezov v Dobrej Nive. Suknička a malý prusliačik na košielke boli spolu sošité a pozdĺž celého chrbta sa zapínaly. Dievčatkám obliekali pod „babán“ malé oplecká, chlapcom košielky.

O b r. 41. Detaily pruhovanej činovate na obliečky perín a vankúšov, zhotovené saténovou a ripsovou technikou, vo farbe bielej, čiernej, červenej a modrej z domácej konopnej priadze. Šírka 75 cm — Turie Pole — tkala Luptáková Anna asi r. 1927.

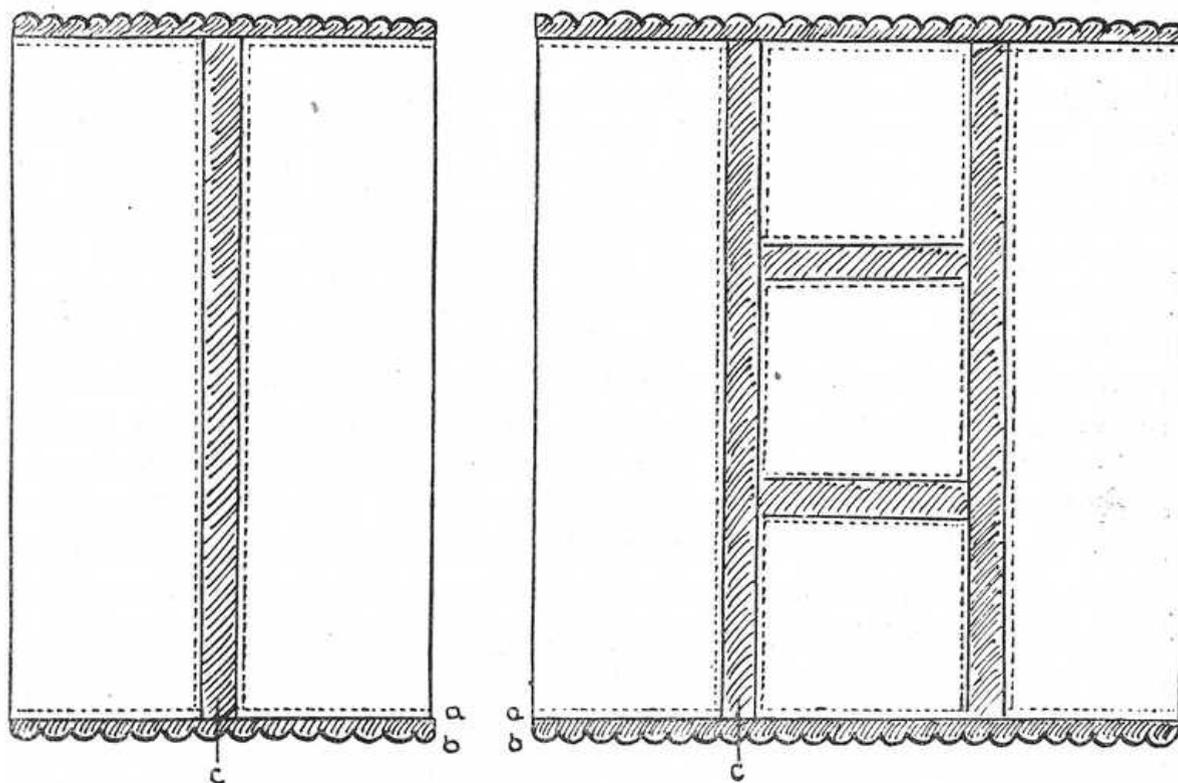
konope, neskoršie za krpce. Koncom XIX. storočia a začiatkom XX. storočia, odchádzaly ženy už nielen na sezónne konopné práce, ale i na stavby do Pešti. Za zarobené peniaze si kupovali hneď v Pešti jemnejšie textilie, vybrané podľa domáceho vkusu. Namiesto hrubého konopného plátna kupujú tenký batist, namiesto hrubého domáceho súkna jemné strojové súkno, kupujú stuhy, čižmy. V tejto dobe začínajú kupovať aj bavlnu na tkanie, pamučky na vyšívanie. Kúpené textilie, bavlna na tkanie, pamučky na vyšívanie umožnili ženám v tejto dobe sústrediť pozornosť a venovať čas už nielen na výrobu konopného plátna, ale aj na výzdobu textilných výrobkov. Tým, že na osnovu začaly používať bavlnenú priadzu a doma nasnovanú priadzu používaly len na útok, mohli vyrobiť za použitia tej istej energie dva razy toľko plátna ako predtým, alebo ušetriť polovicu času, ktorý venovali potom výzdobe textilu a zdokonaleniu strihu. Zjemnené domáce plátno a fabrické textilie dovoľovali voľnejší strih, ktorý sa už nemusel pridržiavať útku a osnovy plátna, ale mohol sa rozvinúť na bohatý voľný strih.

Po tomto bohatom rozvoji odevu, textilu a jeho výzdoby stretávame sa postupne s odevnými časťami a ornamentálnymi výšivkovými a textilnými prácami, ktoré nesú stopy triedneho rozkladu. Peniaze v novohradských dedinách, ako aj inde rýchle menily svoju pôvodnú úlohu. Prestala sa cítiť ich pracovná hodnota a staly sa postupne cieľom, pomocou ktorého chcely rodiny dosiahnuť väčší majetok a blahobyt. Pritom peniaze v rukách novohradských maloroľníkov rýchle ukazovali svoju pravú tvár⁸. Staly sa prostriedkom, ktorým sa rodiny začaly navzájom okrádať. V snahe nashŕňať čím väčší majetok a nedeliť ho, stalo sa pravidlom jednodetstvo a manželstvá z blízkeho príbuzenstva. Členovia rodinného a dedinského kolektívu v dôsledku tohto shonu za peniazmi a majetkom v dôsledku ťažkého boja s konkurenciou veľkostatkárov, prestali vidieť prednosti kolektívneho života a hospodárenia. Jedinú možnosť ako získať čo najviac peňazí a majetku, videli v individuálnom malo-hospodárstve, do ktorého išli zatažení extenzívnym hospodárením a prežitkami svojho starého spôsobu hospodárenia. Prirodzene, že kapitalistickému veľkostatkárovi tento stav rozkladu vyhovoval, lebo v kolektívnom živote a v kolektívne viazanom hospodárstve videl zábranu pre svoje špekulantstvo. Ani kapitalista, ani vláda, ktorá za ním stála, nestarala sa o hospodársky a kultúrny vývin novohradských dedín. Naopak, používala všetkých prostriedkov umenia i obchodu na to, aby novohradského človeka odpútala od jeho tradičného prostredia a pozbavila ho opory kolektívneho života a umeleckej tradičnej tvorby.

Samozrejme, že sa vládnuca trieda i hospodársky usilovala podlomiť novohradských roľníkov, ktorí neustále zápasili v konkurenčnom boji o holý život s veľkostatkármi. Títo veľkostatkári a bohatí gazdovia vlastnili najlepšiu pôdu

⁸ Pelikán J., *Třídní rozklad vesnice*, Praha 1950, 93.

v kraji, lebo obyčajne pri dražbách, ku ktorým dohnali svojich dlžníkov — roľníkov, mali možnosť vybrať si lepší kus zeme. Aby sa schudobnelý roľník uživil, nepracoval už v kolektíve na sezónnych prácach, ale ako sproletarizovaný roľník dal sa najímať za paholka na panský majetok alebo k bohatému novohradskému roľníkovi. Títo paholci-sluhovia nežili na gazdovských dvo-roch tak rovnocenne ako žili za mladosti Trnikovej. Podľa jej pamäti a roz-právania u nich paholkov šatili, obúvali, vystrojili im svadbu a dali im do vena

Ob r. 44. Kútne plachty z dvoch a troch pôl plátina; a) dierkovanie, b) paličkovaná čipka, c) paličkovaná vložka. Rozmery: šírka jednej poly 56—68, dĺžka 220 — Turie Pole, Lešť, Tisovniky.

šatstvo: kabanicu, súkenky, čižmy. Sedávali za jedným stolom s rodinou. Sluha u gazdu-zbohatlíka, práve tak ako u veľkostatkára začiatkom XX. storočia stal sa pracovnou silou najatou za peniaze.

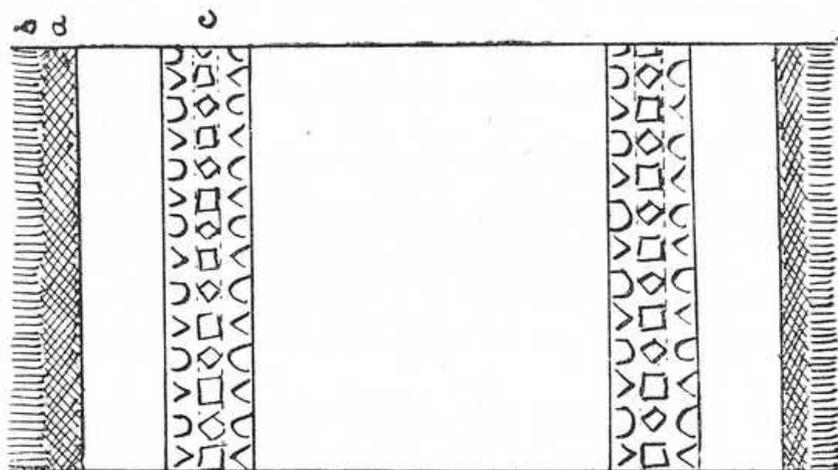
Novohradská dedina v tomto kraji bola až do nastúpenia kapitalizmu triedne diferencovaná pomerne len veľmi povrchno.⁹ Rovnako málo bola diferencovaná aj jej tvorba piesňová, rozprávková alebo výtvarná v textile a v odeve. S triednou diferenciáciou na zbohatlíka, stredného roľníka a sproletarizovaného roľníka prichádza i delenie v tvorbe. Shon za peniazmi zabral týmto

⁹ Tamtiež, 110.

obyvateľom Novohradu, ktorí mali veľký majetok, všetok voľný čas, venovaný predtým tvorbe textilnej a vyšivačskej ap. Za tento čas mohli zarobiť viac peňazí a tým zakúpiť ešte väčší majetok. V kapitalizmom rozloženej novohradskej dedine sa napr. účelný a trváci odev, za ktorý bolo treba vydať viac peňazí ako za lacný textil, pokladal za luxus, lebo veď do práce bolo možno využiť aj staré obnosené odevné súčiastky, ktoré ani strihom ani materiálom do práce nevyhovovali. Aby sa ušetrilo mydlo a práca spojená s čistením pracovného odevu, začali sukne a blúzy zhotovovať na všedný deň z tmavých lacných látok, ktoré nebolo treba často prať, ktoré však nevydržaly toľko ako domáce biele plátно. Staré ženy však uvádzajú, že v XIX. storočí na Dolniaky chodily v bielych sukniach a opleckách. Na Dolniakoch ich vraj práve pre tento šat radi do práce prijímali, lebo biely plátenný šat sa často pral, bielil na slnku a ženy a dievky v ňom boli vždy čisté. Kým účelný a trváci šat v triedne rozloženej dedine bol novohradskému gazdovi luxusom, na sviatočný odev svojich dcér a žien nešetrili boháči peňazí. Výšivky a čipky na tieto sviatočné odevy preplnené ozdobami, ako staršie ženy rozprávajú, si boháčky dávaly vyšívať a paličkovať chudobnejším ženám, lebo samy nestačily na túto prácu pre veľký majetok, na ktorom bolo treba robiť. Triedna diferenciácia sa prejavila nielen v zhotovovaní odevu, ale i v jeho nosení. Napr. v posledných rokoch kapitalizmu nosily „kroj“ len bohaté dievky a ženy na sviatok a na slávnosti. Chudobnejšie ženy sa preobliekali v tejto dobe do sukien a blúz. Zatiaľ čo strední roľníci ostávali v súkenných nohaviciach a konopných košeliach, dedinskí boháči a špekulanti s obľubou nosili bričesky a biele svetre. Tí čo pracovali mimo dediny v priemysle, preobliekali sa do kúpených šiat. Ženy vo veku 60—70 rokov uvádzajú príklady, že za ich mladosti takýchto kontrastov v oblečení nebolo. Dievky napríklad chodily oblečené v odevu odlišnom len malými variačnými výtvarnými rozdielmi. Každá matka hľadela, aby dcéra mala čo najparádnejší odev. Ak dievka na sobáš nemala zelenú sukňu alebo prusliak, či mentieku, požičala si ho od druhej. Ak sa bohaté dievky rôznily od chudobných, tak len v množstve odevov a nie vo výzdobe a strihu ako dnes. V mužskom odevu sa táto diferenciácia však prejavovala celými odevnými časťami, ktoré nosili v nákladnejšej úprave len boháči (šuby-bundy, haleny).

Na rozloženie novohradského odevu a textilu mal vplyv nielen triedny rozklad, kapitalistická deľba práce, ale aj sám kapitalistický obchod. Obchodníci do novohradských obchodov a na jarmoky okrem regionálne žiadaných tovarov dávali aj taký tovar, ktorý na iných trhoch nemohli predať, alebo tovar, ktorý už vyšiel „z módy“. Tá časť obyvateľstva novohradských dedín, ktorá stratila kontakt s kolektívnym životom a tvorbou, kupovala tento brak buržoázneho obchodu (napr. trblietky, umelé kvetované hodváby, výšivkové vzorníky, pamučky). Týmto jednotlivcom pripomínala stará domáca tvorba

triedu, z ktorej vyšli, a preto aj toto jej umenie zaznávali. Ale osihotení v ustavičnom shone za majetkom a v konkurenčnom boji, nemali možnosť vytvoriť tvorbu novú, organicky spojenú a vyvierajúcu z potrieb a života. Preto vo svojej ďalšej tvorbe alebo kopírovali buržoáziu, ku ktorej sa triedne pridávali, alebo z cudzích materiálov zhotovovali odevy a textilie, ktoré boli strihovou napodobeninou starého domáceho odevu. Takto sa aj stalo, že vyšívane ozdoby, ktoré sa vyvinuly organicky z domáceho materiálu a strihu, nahrádzali

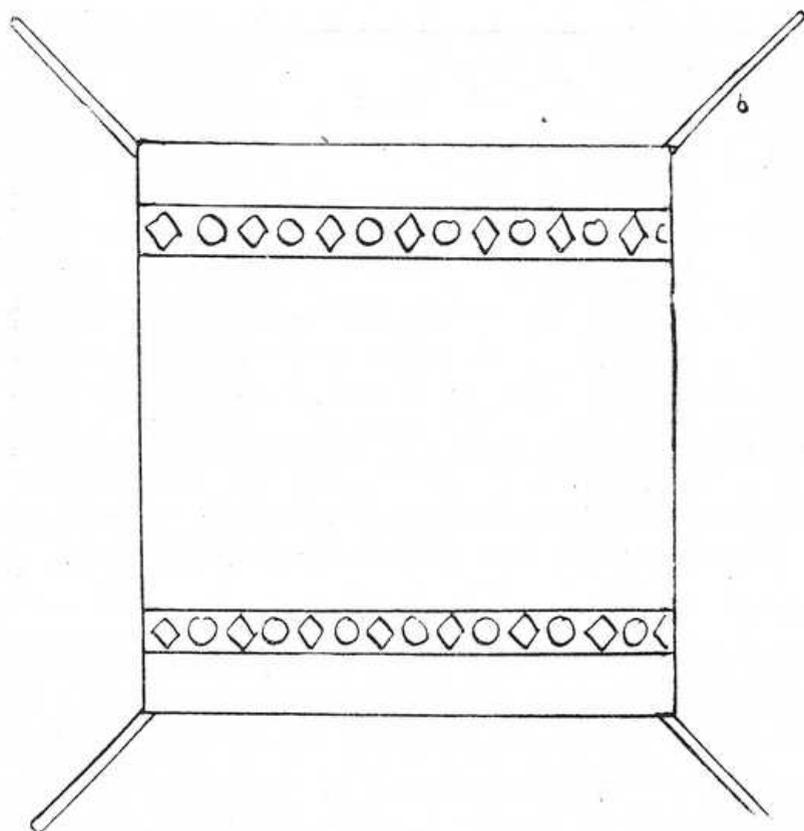
O b r. 45. Ozdobný uterák z jednej poly plátna: a) viazanie, b) strapce, c) preberaný ornamentálny pás. Rozmery: dĺžka 110 — Turie Pole, Lešť.

našiváním stužiek a tretiek na miesta, kde predtým bola organicky zvládnutá ozdoba. Pre dekoračné tkaniny kupovali umelú priadzu alebo hodváb a namiesto stálofarebných pamučkov používali jagavý lacetový hodváb. Takto získaná ozdoba bola efektnejšia, stala sa však samoučelným dekorativizmom, ktorý vyhovoval lacnému vkusu tých členov kolektívu, ktorí sa ideove približovali vládnucej triede.

Ako sme mohli konštatovať na textilnom materiáli a na odevu, prvé štádium kapitalistického zásahu vytvorilo aj v Novohrade predpoklady pre rozvinutie domácej výroby súkna, plátna, odevu a jeho ornamentálnej výzdoby. Ale kapitalistické súkromné vlastníctvo už pri svojom zrode nieslo so sebou zánik tej tvorby, ktorú v prvom štádiu rozvinulo. Tak sa stalo, že dnes v Novohrade nachádzame v majetku žien najbohatšie odevné a ornamentálne formy spolu s rozloženými ornamentami a odevom. Nositeľkami nových foriem, stvárnených však v duchu domácej umeleckej tradície obsiahnutej v odevu, výšivkách a textile, boli mladé ženy a dievky, ktoré odchádzaly na práce mimo dediny, ale pritom pevne korenily v umeleckej domácej tvorbe. Nositeľkami úpadkových vyšívачských, textilných a odevných foriem boli tie

ženy a dievky, ktoré sa vo svojom živote a práci približovali záujmom vlád-
núcej triedy.

Uhorský kapitalizmus, kapitalizmus prvej ČSR a tzv. Slovenského štátu, ako
sme na materiáli mohli konštatovať, rozložil triedne novohradskú dedinu,
čiastočne rozložil aj jej odevnú, textilnú a vyšivačskú schopnosť, no nezničil
tvorivú a vynaliezavú schopnosť novohradského ľudu. Naopak, v triednom
zápase sa tieto schopnosti upevňovali, na rozdiel od meštiaka a zbohatlíka,
u ktorého tieto schopnosti zakrňovali.

Obr. 46. Válanička na krst z jednej poly plátua; a) preberanie, b) šnúrky — Turie Pole,
Lešť, H. Tisovník. Rozmery: dĺžka 61, šnúrky 17 cm.

Keď z tejto odevnej, vyšivačskej a textilnej tvorby vylúčime dekoratívne
úpadkové práce, ktoré nesú stopy kapitalistického zásahu, novohradský textil
nám jasne dokumentuje technickú tvorivosť spojenú s umeleckým stvárnením,
praktickým použitím a začlenením do života (všedný odev z konca XIX. stor.,
sošívanie jednotlivých polí, dekorácia odevných častí z tejto doby). V odev-
tkaninách, vo vyšivkách a čipkách sa nám zachoval cenný kultúrny a národný
odkaz. Zatiaľ čo sa novohradská aristokracia a meštiactvo obliekalo a tvorilo
bytové interiéry po vzore a vkuse vládnuúcich tried iných národov, ľud v No-
vohrade sa obliekal a krášlil si svoj jednoduchý príbytok, verný národnému

a umeleckému odkazu svojho kraja. Zatiaľ čo sa vládnuca trieda tohto kraja obliekala z mozoľov svojho poddaného ľudu do importovaných látok, výšiviek a čipiek, novohradský ľud sa obliekal a obklopoval umeleckými prácami, zhotovenými vlastnoručne z domácich surovín. Koncom XIX. a začiatkom XX. stor. sa vládnuca trieda na Slovensku obliekala do odevu väčšinou nepraktického a nehygienického, no zhotoveného tým viac na efekt. V tomto čase novohradské ženy tvorily hygienický pracovný odev plátenný s nevtieravou organickou výzdobou a strihom prispôbeným domácemu materiálu a vykonávanej práci. Zatiaľ čo v meštiackych rodinách sa mrhalo neúčelným drahým materiálom pri výzdobe interiéru, novohradský človek využíval každý produkt svojej textilnej práce na výzdobu svojho domu a na zhospodárnenie práce doma i v gazdovstve.

Novohradský človek pri budovaní socializmu v nových priemyslových podnikoch v svojom kraji vychádza z týchto svojich tvorivých zdrojov, aj keď dnes vykonáva kvantitatívne inú prácu ako vykonával za kapitalizmu. Ľudové umelkyne, ktoré dnes začínajú pracovať v socialistických umeleckých družstvách vyšivačských a čipkárskych, čerpajú čoraz viac z tohto pokrokového umeleckého odkazu.

Novohradský ľud pozbavený vykorisťovania využíva svoje uvoľnené tvorivé sily nielen na vybudovanie základných pilierov priemyselnosti svojej vlasti, ale súčasne prekonávajúce staré prežitky a odvrhujúce úpadkové formy, obracia sa aj v ľudovom umení k pokrokovému dedičstvu a na jeho základe začína už uvedomele tvoriť pre novú spoločnosť, ktorá nielen novohradského človeka, ale všetkých pracujúcich postupne odbremeňuje od neproduktívnej driny, aby správnym rozmiestením pracovných síl mohli aj ľudové talenty všetkých odborov radostne žiť a tvoriť.

НАРОДНЫЙ ТЕКСТИЛЬ В ВЕРХНЕМ НОВОГРАДЕ

Соня Ковачевич

Выводы

Венгерский капитализм, капитализм первой ЧСР и так называемого Словацкого государства, по данным материала разложил новоградскую деревню. Этот упадок наблюдается также в текстильном производстве начала 20-го века. Хотя капиталистическое вмешательство в первой стадии создало в Новограде предпосылки для развития кустарного производства полотна, сукна, одежды, все же капиталистическая частная собственность уже в своем зарождении влекла за собой распад и того творчества, развитию которого способствовала в первой стадии. Вместе с классовым расслоением деревни на кулака, среднего и пролетаризовавшегося крестьянина, наступает также распределение в творчестве. Гон-

ка за деньгами занимала жителям Новограда, владеющим большим имением, все свободное время, посвященное прежде текстильному творчеству и вышиванию.

На упадок новоградского швейного дела и текстиля влиял не только классовый распад, капиталистическое распределение труда, а также сама капиталистическая торговля. Торговцы помещали в новоградских магазинах и на ярмарках такой товар, на который на иных рынках не было спроса. В наше время мы находим у женщин богатейшие формы одежды. Носительницами новых форм, воплощенных в одежде, вышивках, текстиле, были молодые жены и девушки, уходившие на работу прочь из деревни, но вопреки этому они сохраняли художественный домашний характер. Носительницами упадочного творчества были те женщины и девушки, которые в своей жизни и труде пошли навстречу интересам господствующего класса. Капитализм разложил новоградскую деревню, разложил отчасти также ее текстильное и швейное творчество, но не уничтожил творческие и изобретательные способности новоградского населения. Наоборот, в классовой борьбе эти способности у трудового человека упрочнялись, в отличие от буржуа и кулака, у которых эти способности хирели. Если из швейно-текстильного творчества исключить декоративные работы и работы упадочные, несущие на себе следы капиталистического вмешательства, то новоградский текстиль четко документирует техническое творчество, связанное с художественной обработкой, практическим применением и включением в жизнь. В одежде, тканях, вышивках и кружевах сохранилось ценное культурное и народное наследие. Новоградские жители в новых промышленных предприятиях исходят из собственных творческих источников, хотя в наше время исполняют качественно иную работу, чем в эпоху капитализма. Художницы из народа, работающие в социалистических, художественных вышивальных и кружевных кооперативах, черпают все более из этих прогрессивных художественных заветов. Избавленный от эксплуатации новоградский человек дает свои творческие силы на службу построения социализма и новой культуры, национальной по форме и социалистической по содержанию.

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ

BAUERNSTOFFE IM OBEREN NOVOHRAD.

Durch den ungarischen Kapitalismus, den Kapitalismus der ersten ČSR und des sog. Slowakischen Staates wurde, wie dies aus dem Material hervorgeht, das Novohrader Dorf in Klassen geteilt. Diese Aufteilung kann auch an den Textilarbeiten vom Anfang des XX. Jh. konstatiert werden. Der kapitalistische Eingriff, wenn auch im ersten Stadium, bildete in Novohrad die Voraussetzung zur Entfaltung der einheimischen Produktion von Leinwand, Stoff und Kleidung, trotzdem trug das kapitalistische Privateigentum schon bei seiner Entstehung den Untergang dieses Schaffens, welches es in seinem ersten Stadium entfaltetete, mit sich. Mit der Klassendifferenzierung des Dorfes

auf Neureiche, mittlere Bauern und proletarisierte Landarbeiter kommt es auch zur Teilung im Schaffen. Die Jagd nach dem Geld nahm bei den Einwohnern von Novohrad, nie einen grossen Besitz hatten, alle freie Zeit in Anspruch, die vordem der Textil-, Stickerei- und Kleiderproduktion gewidmet worden war.

Auf den Verfall der Novohrader Tracht und Textils hatte nicht nur der Klassenverfall, die kapitalistische Arbeitseinteilung, sondern auch der kapitalistische Handel selbst Einfluss. Die Händler lieferten in die Novohrader Geschäfte und Märkte ausser den regional verlangten Waren auch Waren, die sie auf anderen Jahrmärkten nicht verkaufen konnten, oder solche, die bereits aus der Mode gegangen waren. In der Gegenwart finden wir im Eigentum der Frauen die reichhaltigsten Trachtenformen zusammen mit Verfallsornamenten und Trachten. Trägerinnen neuer Formen, die jedoch im Geiste der hiesigen künstlerischen Tradition, die Kleidung, Stickerei und Textil enthielten, angefertigt wurden, waren junge Frauen und Mädchen, die aus dem Dorfe zur Arbeit fortgingen, dabei jedoch fest im heimischen Kunstcharakter wurzelten. Trägerinnen von Verfallsarbeiten waren jene Frauen, und Mädchen, die sich im Leben und Arbeit den Interessen der herrschenden Klassen anpassten. Der Kapitalismus teilte das Novohrader Dorf in Klassen, er zersetzte teilweise auch seine Kleidungs-, Textilherstellungs- und Stickerfähigkeit, vernichtete jedoch nicht die schöpferische und erfinderische Fähigkeit des Novohrader Volkes. Im Gegenteil, im Klassenkampf wurden diese Fähigkeiten beim arbeitenden Menschen zum Unterschied vom Bürger und Neureichen, bei welchen diese Fähigkeiten verkümmerten, gefestigt. Wenn wir aus diesem Schaffen von Stickerei, Kleidung und Textil die Dekorativarbeiten und Verfallsarbeiten ausschliessen, welche Spuren des kapitalistischen Eingriffs tragen, dokumentiert uns der Novohrader Textil ganz klar die technische Produktivität, verbunden mit der künstlerischen Form, dem praktischen Gebrauch und der Eingliederung in das Leben. In der Tracht, den Geweben, Stickereien und Spitzen wurde uns ein wertvolles kulturelles und nationales Vermächtnis erhalten. Die Einwohner von Novohrad gehen beim Aufbau des Sozialismus in den neuen Industrieunternehmen aus diesen eigenen schöpferischen Quellen aus, obwohl sie heute qualitativ eine andere Arbeit als während dem Kapitalismus verrichten. Die Volkskünstlerinnen, die heute in den sozialistischen Kunstgemeinschaften bei der Herstellung von Stickereien und Spitzen zu arbeiten bezinnen, schöpfen immer mehr aus diesem fortschrittlichen künstlerischen Vermächtnis. Der Einwohner von Novohrad, befreit von der Ausbeutung, benützt seine schöpferischen Kräfte nicht nur zum Ausbau der Grundpfeiler der Industrialisierung seiner Heimat, sondern auch zum Aufbau einer neuen Kultur und Kunst, national der Form und sozialistisch dem Inhalt nach.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník I 1953

Vydalo v Bratislave roku 1953

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavný redaktor Dr. Ján Mjartan

Tajomník redakcie Dr. Ján Podolák

Vytlačily Severoslovenské tlačiarne, n. p., prevodzovňa 02, Ružomberok

Rukopis redakčne pripravený 7. V. 1953.

Výmer PIO čís. 2385/49-III/2

Cena kart. 79.— Kčs